

ԹՂՈՒԱՏ ԴԱՒԻԹ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԷՊ

ԳՐԻ ԱՌԱՆ

Ա. ԱՐՄԵՆԱՆ

Արտատպւած Ազգագրական Հանդիսից

Թ. Ի. Զ. Լ. Ի. Ս.

Տպարան և Մարտիրոսեանցի

1902

Дозволено цензурою, Тифлисъ. 25 Іюля, 1902 г.

30260

1143-2009

Ի Տ ե ռ հ ա ն գ ո շ ց ե ա լ

Տ. Տ. ԳԷՈՐԳԻ Գ.

Մ Ե Ծ Ա Գ Ո Ր Ծ Հ Ա Յ Ր Ա Պ Ե Տ Ի

Ա Ն Մ Ա Հ Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ի Ն

Երախտագիտական անհուն զգացմամբ

Ն Ո Ւ Ի Ր Ո Ւ Ս Է

Գ Է Ո Ր Գ Ե Ա Ն Ճ Ե Մ Ա Ր Ա Ն Ի Ս Ա Ն՝

ՆՈՒԱՍՏ ԳՐԻ ԱՌՆՈՂԸ.

ԹՂՈՒՆՏ-ԳԵՒԻԹ ^{*)}

առնանք զողորմին տը տան՝ Սահասարին,
 «Զըմէն ¹⁾ Սղորմին տը տան՝ Բաղդասարին,
 «Դառնանք զողորմին տը տան՝ էն Մենծ-Մհերին,
 «Զըմէն՝ Սղորմին տը տանք Ձէնէօվ-Յէօվանին,
 «Դառնանք զողորմին տը տան՝ էն Թըրուան-Դաւթին,
 «Զըմէն՝ Սղորմին տը տան՝ Պրգտիկ-Մհերին,
 «Դառնանք զողորմին տը տան՝ քեառսուն ճէօղ Դեղձուն-Ծամին ²⁾,
 «Զըմէն՝ Սղորմին տը տան՝ խանդէթ-Խաթունին,
 «Դառնանք զողորմին տը տան՝ Աարպախար-Քամին,
 «Զըմէն՝ Սղորմին տը տան՝ Բաթմանայ-Բէ-ղին,
 «Դառնանք զողորմին տը տան՝ Ըիրին-Անախուն-Գէ-հարին ³⁾,
 ճղէճէօղ էկանք վ-ր Մհերի ճէօղին:

^{*)} **Ղազարը**, սոյն վարկանտի պատմողը, Մոկաց երկրի Ասինջ գիւղիցն է, Յովակիմենց Մանուկի որդին. 60 տարեկան ծերունի է նա, բայց դեռ թարմութիւնը պահած. ինքը կարճահասակ է, նիհար դէմքով: Ղազարն այս «նաղըրը» սովորել է իւր համագիւղացի Պօղոս անունով մէկից, Ղազարի ասելով այդ Պօղոսը գիտէր այս նաղըրէն: Ճիւղն էլ, այն ուս՝ լաւ: Ղազարը մօտ 15 տարի առաջ եղել է Քաշ-կայայում, մոտարի ժամանակով: Եօթ (7) տարի է ահա, որ եկել է նա Ասիկաս, իւր պանդխտութեան ժամանակն անց է կացնում նա ս. Իջմիածնում լուր և գրի ենք առել սոյն վարկանտը 1899, լուսնիսին), և շրջակայքում. ամառը հունձ է անում, աշնանը իւր բաղդակիցները հետ գնում է քրդարնակ վայրեր «է-է-է-է» (թաղիք գործելու), իսկ ձմեռը գիւղօրայքում բամբակ գցելով է պարապում: Ղազարը գիտէ նաև «է-է-է-է» իւր հայրենիքում պարապել է երկրագործութեամբ ²⁾ գործ գնելով նաև իւր արհեստները:

Ինչ վերաբերում է գրութեանս ձևին՝ տեղ-տեղ գրել ենք ստանաւորի ձևով, տեղ-տեղ՝ արձակ, առաջին ձևով են երգերը և այն հատուածները, որոնց իւրաքանչիւր տողում լրանում է մի միտք և զգալի է չափը (մեծա-վերջ—ЯМЪ և վերջատանջ—заверст): գործ ենք անել հետևեալ պայմանա-կան տառերը. է—Ֆր. ս, օր. էրէ-ն. ռ—փափուկ ր. չ—փափուկ կ. փ—փա-փուկ դ. —կիսակոկորդային ա. ի—լի. օր. իս. է—կոկորդային ի (մօտ. Ը) էօ—eu.

Ա. Գ. Ա.

¹⁾ Ամէն: ²⁾ քառսուն ճիւղ ծամ ունեցող:

³⁾ Սոյն վարկանտի պատմողն այս ողորմիան երգում էր:

Ը.

Սասուն կէր ¹⁾ Մհեր.

Մըսըր կէր Մելիք.

Մսրամելիք սատկաւ ²⁾,

Կնիկ թուղթ ճամպխեց Սասնայ Մհերին,—

Մհեր Սասնայ թագաւոր էր.

Ասաց. «Կեաս չլէօխ իմ խետ մէկ էնիս» ³⁾:

Մհերն էլ կնկեան ասաց.

«Կնիկ, էլի շուրիրս լըււյ, իմ թըղարիքն տեհի,

էրթամ Մելիքի կնիկն առնիմ:

Էսաց. ⁴⁾ «Տէ՛րն ընչի կերթաս. էն տաճիկ ի, տէ՛ր խայ — քրիստոնայ իս,

ընչի կերթաս էնու խետ չլէօխ մէկ էնիս»:

Մհեր ասաց. «խուղ ⁵⁾ էն մարդու չլէօխ էլնի, ինչ կնիկ տայ, մարդ չառնի, իս տի էրթամ»:

Կնիկն ասաց. «Մը՛հեր, տէ՛ր որ էրթաս քրդուն խառնուիս՝ չուր ⁶⁾

ք-ռսուն տարի իմ տուն չես ի չեայ»:

Մհեր ձին խեծաւ չնաց Մըսըր, Մելիքի կնիկ առից:

Ին ամիս, ին օր, ին սհաթ, ին դ-նդի ⁷⁾ դայ ⁸⁾ որ լըմըցաւ՝ Աստուած մէ տղայ տուից, անուն դրին Մելիք:

Աշխարքը տղէ՛ս տարր ⁹⁾ կը մեծանըն, էնիկ օրը կ'մեծանըր:

Որ տարին լըմըցաւ, կ'ն-ց էրեխացտերու — մէջ ճան ¹⁰⁾ կ'խաղէր:

Որ էրկու տարի չանց կացաւ՝ Մելիք էլաւ կն-ց ավ — դուշ ¹¹⁾, Կն-ց ավ — դուշ, մէ վէրու ¹²⁾ մարալ ¹³⁾ գարկեց, դրից իրա թևի վրայ, եկաւ տուն:

Մհեր տեհաւ, էսաց, «վա՛յ, ինչ էրի, խայու ճրագ խանգըցի, տաճկու ճրագ վառի»:

Էլաւ սուս-փուս Մսրայ տէ-ս ¹⁴⁾ էլաւ էկաւ Սասուն ¹⁵⁾,

Մուշտուլուղ ¹⁶⁾ տարան Մհերի կնիկն. կնիկ էլաւ տէւ ¹⁷⁾ փակից:

Մհեր կանչից էսաց, «Տիւռ պաց»:

Էսաց. «Էրթում իմ կերի, չուր ք-ռսուն տարի տիւ իմ շէնլըգին չես

ի կեայ»:

Ասաց. «Կընիկ, հայու ճրագ հանգըցիր ինք, տաճկու ճրագ վառիր ինք:

Ասաց. պէ գիշիր մէ օր հաշուինք, ցերեկն էլ մէ օր հաշուինք, շա-

1) Կար: 2) փոխանակ հեռւ. այս բառն են գործածում մեր մէջ ցարդ բոլոր ոչ-քրիստոնեաների համար: 3) Միասին պառկենք: 4) Պատմութեան ընթացքում խառը գործ են ածւում թէ եւս և թէ ուս ձևերը: 5) Հողը: 6) Մինչև: 7) բոսի: 8) Միջոց, ժամանակ: 9) Տարով: 10) Վէգ: 11) Որսի: 12) Վայրենի: 13) Եղջերու: 14) Գուր: 15) Աշխարհէն: 16) Գուր: 17) Գուր:

*) թէ Սասուն և թէ Սասուն անխտիր գործածական են այս վարկանտի մէջ:

բաթն էլ ամիս հաշուինք, ամիսն էլ տարին հաշուինք, — քուսուն տարի կ'ըմբնայ, քուսուն էլ աւելի կ'մնայ» (զէ-վայ մէ էրթում չի մնայ)։

Կնիկ տէ-ռ բաց էրաց, էսաց. «Տղամարդ որ կայ՝ չէօլս ի, կնիկ որ կայ՝ ոտ ի, չի կարաց տէ-ռ պունի մարդու վերայ, տէ-ռ կ'պանամ կը կեաս տուն, Ասուած մեզի մէկ տղայ կը տայ, ամայ մին՝ կ'մեռնինք, տղէն անտէր կ'մնայ խըսըրը ¹⁾ վերայ»։

Ասաց, «Ասուած մէկ տղայ տայ, էրթայ Մեւքի եախէն ²⁾ պունի, խացու ճրապ չը խանգի. Ասու պախած դ-ռ գէլ չի ուտի»։

Ին ամիս, ին օր, ին սհաթ, ին դ-նղի դայ որ լըմընցաւ՝ Ասուած տուից մէ տղայ էլաւ. տարան կնքին, անուն դրին Դա-էն։

Որ տղէն պերին տուն՝ Մհերն էլ, կնիկն էլ խիւանդ ընթան։

Մհեր Ձէնէօվ-Յէօվանին էսաց. «Կ'տանիս Մըսըր Մեւքի կնիկ Դաւթին կ'պախի»։

Երկուսին վախճանք էկաւ, էրկուսն էլ մեռան։

Բ.

Ճարպախար-Քամին, Բաթմանայ-Բէ-ղէն

Մհերի փահլիւանքտիրն են. Ձէնէօվ-Յէօվան

Դաւթին տուից Բաթմանայ-Բէ-ղի շլ-կ,

Ճարպախար-Քամուն, տարան Մըսըր.

Տարան Մսրամեւքի կնկանը կուշտ, որ պախի Դաւթին.

Ին ծիծ կ'տայ, չի բռնի.

Մեւքն էլ կնացիր էր ալ-ղուշ, ալ-ղուշից էկաւ, ասաց. «Էս ինչ տղայ քէօ գիրկն առիր ես»։

Ասաց. «Որդի, քէօ ախպէրն ի. հէրդ, իրան կնիկ Սասուն մեռած ի, էդ էլ քէօ ախպէրն ի, ճամպխած ի պախին»։ Ես ծիծ կ'տամ, չի ուտի»։

Ասաց. «Քիօ տունը աւերի. էնօ խօր չունի մեղր ու կարագ. ճամպխի պիրեն մէկ տիկ մեղր, մէկ տիկ կարագ, ուտի մեծանայ»։

Ճամպխեց պիրեց, տուից Դաւիթ պախեց.

Աշխըքի Լրեխէք տարէ կ'մեծանին. Դաւիթ օրէ կ'մեծանէր.

Ճարպախար-Քամին, Բաթմանայ-Բիւղէն մնացին Մըսըր՝ Մեւքի կուշտ.

Մեւքն էլ չորս-խինդ տարեկան որ էլաւ՝ էլաւ խօր տեղ նստաւ.

Իրան ղօշուն կառնէր կէրթէր տ-շտ հէօլ ³⁾ խաղ կէնէր. Էնու հէօլն

էլ իրեք խարիր վացցուն վեց լիտր գ-մուր ⁴⁾ էր.

¹⁾ Փսիաթ։ ²⁾ օձիք։ ³⁾ Հոլ խաղալ, — փայտով խփում են մի փայտա-
ղնդի և հեռացնում։ ⁴⁾ Երկաթ։

Դաւիթ մէ օր Մելքի մօրն էսաց. «Մելքին ասէս ընձի տանի իր
խետ հէօլ խաղ էնինք»:
Յըրկուն օր Մելքն էկաւ՝ մէրն էսաց. «Առատուն ախպէրդ խետդ
տար հէօլ խաղ էնի սորվի»:
Մելքն էսաց. «Էնիկ Մհերի տղէն ի, վաչ թը կէ ըտեղ՝ վնաս «շին»:
Մէր խետ կռուաւ, ասաց. «Տար»:
Տարաւ սարի կէօխ տրից,
Զինք ղօշուն առից ինց տշտ հէօլ խաղ կէնէր.
Էրկու ֆէրըղ ¹⁾ էլ տրից Դաւթը պախեցող.
Դաւիթ ինադ էրաւ,
Էն էրկու ֆէրըղ քաշից պերից տուն.
Մելքի մէրն էսաց.
«Դաւիթ, ընչի շուտ էկար»
Էսաց. «Վալլահ, ընձի դրիր էր գէօտըկ կէօխ, զինք զնացիր էր
տշտ հէօլ խաղ կէնէր, պան մ' չիմ տեսիր»:
Յըրկուն Մելք օր էկաւ՝ Մելքի խետ կըռիւ էրաւ, ասաց. «Ախպէրդ
տար կըշտիդ խետ վէ գիր, էն էլ հէօլ խաղ էնաչ սովորի»:
Մելք առաւօտը զԴաւիթ էր խետ տարաւ:
Որ ինց հէօլ խաղ էրին,
Ճաշին նօքաթն էկաւ Մելքին.
Օր նօքաթն էկաւ Մելքին՝
Դաւիթ ինաց մտաւ փուսի մէջ,
Օր հէօլ կէրթէր կինէր փուսի մէջ,
Էն ղօշուն բիրադի էկան,
Չկարացան զԴաւիթ էն փուսից խանին:
Մելքն էլ էսաց. «Տղերք, սաղ էրէք ²⁾,
Ես հէօլ կ'թալիմ, թըղ էրթաչ Դաւիթ ըսպանի,
Տէ՛ւ ընձի ղընամիշ չէնէք ³⁾,
Չասէ՛ թէ Մելք զարկից էր ախպէր սպանից,
Տէ՛ք աչքով կը տեսնէք»:
Սաղեր զարկին, Մելք զհէօլ թալեց,
Հէօլ ինց էջնէր Դաւթի չըլխէ՝ վերայ:
Ձեռ տուից յառջիւ հէօլ բռնեց.
Որ հէօլ բռնէ՛ խաղըցցուց՝
Թալեց ղօշունի մէջ,
Հարիր մարդ սպանեց, երկու խարիր էլ եարալամիշ ⁴⁾ էրաց:
Զինք թողեց փախաւ էկաւ տուն.
Մարամելքն էլ,— չանք իրկըւան խաղ էրին—

¹⁾ Փահլևան: ²⁾ Սաղ ածէք: ³⁾ Չ'դատապարտէք: ⁴⁾ Վերաւորեց:

Յըրրկուն էրկու սրհաթ խմին ¹⁾
 Գուտ փաշգաստ էրաւ ²⁾ էկաւ տուն,
 Էկաւ տեսաւ օ Դաւիթ
 Ընկի իւսաւ տակ ինիր իւ
 Ընեղան լար չարձըկից,
 Պիրեց Դաւիթ բէօղազ ³⁾ խեղդէր,
 Մէր դունէն էկաւ, էսաց. «Մէլի, ինչ կէնիս»:
 Ասաց. «Դաւիթ պիտի խեղդեմ,
 Խարիր մարդ ընծի սպանիր իւ
 Ասաց. «Մէլիք, թէ տէ՛ր Դաւիթն պո՛ւն ասիս՝
 Իմ ծրծր կաթ քէօ վերայ խարամ էլնի,
 Ճամպլսի թու էրթայ իրա խօր էրկիր,
 Ըննր իւնարած, ըննր նախըրչի,
 Իրան չէօխ պախի»:
 —Ասաց. «Չիլնի, պրտի սպանեմ»:
 Աստուածասէր մարդ կար,
 Էկան ինչան օրթալըդ
 Չթողըն օր ըսպանէր:
 Ասաց. «Պիրե՛ մէ սաւ ⁴⁾ կըրակ դրէք, մէկ օսկի դրէք, Դաւիթ
 կանչէք թող իւ, թէ որ կրակ վերցուց՝ էրեխայ ի, թէ որ օսկի
 վերցուց՝ կ'սպանեմ»:
 Կանչին, Դաւիթն էկաւ, ասին. Դաւիթ, էս էրկու քսից վր մէկ քէ-
 սիրս կուզի՝ վէ կալ քեզի խամար»:
 Դաւիթ ձեռ տարաւ դէքայ օսկուն:
 Հրեշտակնիր Դաւիթի ձեռ բռնին, տարան կրակի վերայ: Ձեռ էրուաւ
 որ մատ պիտ տէր լեզուն՝ կրակ էկաւ առեց լեզուն, լեզուն էրուաւ,
 անուն դրին Թւււ Դաւիթ:

Գ.

Ասաց. Որ էցկուն ⁵⁾ ի, ճամպլսէք թըղ էրթայ ուր խօր էրկիր:
 Պիրեց Բթմանայ-Բէղէն, ճարպխար-Քամին դրեց Դաւիթ խետ,
 էսաց. «Տարէք Բթմանայ կարմնջի վերէն մորթէք, մէկ բէթիկայ
 էրէն պիրէ», իս խըմիմ, իմ սիրտ խոփանայ»:
 ԶԴաւիթ վերցին ինցին:
 Խինձ օր, վեց օր ճամխայ ⁶⁾ ինցին, մէկ օր չասին «Դաւիթ, դուն
 անօթի ես, ան ⁷⁾ ճարաւ ես»: Դաւիթն էլ իրան քէֆի խետ կէր-

¹⁾ Երկու ժամուայ չափ: ²⁾ Արձակեց, ազատութիւն տուաւ:

³⁾ Կոկորդ: ⁴⁾ Ըման: ⁵⁾ Այդպէս: ⁶⁾ Ճանապարհ: ⁷⁾ Կամ:

Թէր: Կն-ցան Բաթմանայ կարմնջի մօտ կայնան, Դաւթին կանչին.

«Դաւթ, Դաւթ, շուտ արի էրթանք»:

Դաւթին Կն-ց խասաւ. ասաց. «Տօ ղըրըշմալքեր¹⁾, էսա խինժ օր կայ, վեց օր կայ մեն՝ ճամբախ կու Կն-ք, տէ՛ մէկ օր չասիք Դաւթ անօթի ես, ան ծարաւ ես. էդ կարմնջի վերայ կայնիր է՛, ընչի՛ չէ՛ էրթայ: Ասաց. «Դաւթ Կն- խօր երկրէն մօտացիր են՝, մուշտուլուղ տանք Ձէնէօվ-Յէօվանին, մէ պն տայ մուշտուլուղ»:

Մէկըն լիտ մնաց, մէկն ընձաւ Դաւթի չառեջ. Կն-ցին կարմնջի օրթալըղ²⁾:

Մէկ էն եանէն, մէկ էն եանէն դարձան՝ Դաւթ դնին կարմունջի վերայ մօրթին: Դաւթն էլ Ասու անուն տուից, մէկ ձեռ զարկ էնու եախէն, մէկ էնոր, պիրից դրից մէ մէկու վերայ:

Էսաց. «Դաւթ, տէ՛ քեօ Աստուած, Կնի օր քէօ խէր սաղ էր՝ մենք քէօ ֆէրըգ-փահլիւանքտիրն ինք, որ քէօ խէր մեռաւ՝ Կն-ցինք Մսրամելքին կուլլուղ էրինք³⁾. Հիմի որ Ասուած էդ շնորհք տվի քեզի, մենք կուլլուղ կէնինք, էլ չենք էրթայ Մելքին կուլլուղ էնի»:

Թողից: Էլան Կն-ցին Սասնայ Կն-քին մօտացան: Մէկըն մուշտուլուղ տարաւ Ձէնէօվ-Յէօվանին, ասաց. «Մուշտուլուղս տու, Դաւթն էկաւ»:

Ասաց. «Էկաւ՝ բարով էկաւ», մէկ դեղին լիրայ մուշտուլուղ տուից. ասաց՝ Դաւթ Կնինք ուլարած. Կն-քի Էլէր տանի պախի: Ձէնէօվ-Յէօվանն էլ մէ պողվրտէ սօլ կարել տուից Դաւթի խամար: Դաւթ Էլէրն առից Կն-ց Ռօլայ⁴⁾ տաշտ: Դաւթ միտք էրաւ, էսաց, «Ջանըմ, էդունց Հալս քիչ չբռնը, օր մէ Կիս պախենք: Մէ ղալամի⁵⁾ ճառից Կն-ջից, առից իրան ձեռ: Ինձաւ էդ սարի, էդ Կնգակի լրպըստրակտիր⁶⁾ բիրադի ժողվից պիրից: Պիրից տաշտը լի էրաւ: Պողվրտէ սօլեր կտրտվան, Խրօխպէր ճաշին խաց պիրից Դաւթի խամար. տեսաւ օր սօլեր կտրտվիր ի, ասաց. «Դաւթ, գլխուդ մեռնիմ, օրէ մէկ սօլ կարել տամ՝ քէօ Հալս էնհագայ⁷⁾ չի խանի, էլ մեր օգուտն ինչ տըլնի»:

Ասաց. «Խրօխպէր, էդ սի՛ ուլիր Ասուած իրան պէրնով օրհնի, ամա էդ սըւտակ, բօզ ուլիր՝ Ասուած էնոնց անիծի, ասաց. խրօխպէր, մէ ուլ մտիրի Կն-քի տակ. իպին⁸⁾ կտա՛ս օր սպանիմ»:

Խրօխպէր իշկեց, ըլլպստրակ էր Կն-քի տակ, իրա լեզուն խանիր էր ըլլպըստրակ, ասաց. «Դաւթ, քէ՛ գըլխուն ղուրբան էլնիմ, էնու զարկ սպանի»:

¹⁾ Հայհոյանք է: ²⁾ Մէջ տեղը. ³⁾ ծառայեցինք:

⁴⁾ Ռօլայ ղաշտ—անշուշտ նոյն Լօռայ կամ Լէռայ ղաշտն է, որ պատահում է միւս վարիանտներում:

⁵⁾ Բարդի. ⁶⁾ նապաստակներ. ⁷⁾ այնքան. ⁸⁾ սև. ⁹⁾ իրաւունք:

Փէտ ըմ զարկից, ըլլապտորակ էրկու կտոր էլաւ, մէկ կտորը դըբայ արեւելք չնց, մէկ դըբայ արեւմուտք:

Ձէնէով—Յէովանն էկաւ տուն: Էկաւ տուն, էսաց. «Բօշ ի ¹⁾», Դաւիթ ու ըլլապտորակ մէ մէկից չի կարայ հէկը, էնին՝ նախըջի:

Առաւտուն թողին նախիր տարաւ Ռօլայ աշտ, էլի միտք էրաւ, էսաց.— Ջանըմ, էդ նախիր հալ ինչ դադար տէ՛ն, օր մեն ուտենք կառաւարուենք: Մէ զլ-մի աւեց իրան ձեռ. ինչաւ սարեր, անդակքեր ասլան մէկ եանից պիրից, զափլան մէկ եանից պիրից, առօծ մէկ եանից պիրից, շէր մէկ եանից պիրից, պըլընդ ²⁾ մէկ եանից պիրից, գէլ մէկ եանից պիրից, արջ մէկ եանից պիրից. ամենայ ջի-ջ-նաւար ժողվից տաշտը լիք էրաւ:

Խրօխպէր ճաշին խաց տարաւ. չնց էլաւ գէօդըկի չէօխ, իրիշկեց Ռօլայ տաշտ. Դաւիթ էնքամ ջնաւար ի ժողվի՝ օր Տէր փրկի, Ձէնէով-Յէովան վախեցաւ, կանչից Դաւիթին, ասաց. «Դաւիթ, Դաւիթ. խրօխպէր մեռնի քեզի. Տերացիր եմ, չեմ կարայ չաչ, արի քի խաց տար»: Ասաց. ճշմարիտ, խրօխպէրս վախացաւ. էկաւ իրա խաց տարաւ Դաւիթ: Ձէնէով-Յէովան լիտ դարձաւ էկաւ տուն. անգի մէջ կանչիլ տվից, ասաց, «Ձի ³⁾» դռնիր փակէք, ամեն դռան իտիւ մէ ջուլստ դերան անգէք. Դաւիթ էնքամ ջանաւար ի ժողվի, օր էկաւ անգի մէջ՝ մէրն էլ, տղէն էլ տուտին: Բերին դռնիր շինին:

Դաւիթն էն օր, հալայ ճաշ էր, նախիր պիրից, պիրից լցրեց անգի, կանչեց էսաց. «Տղէրք, վեր էլէք, վեր էլէք. վր մէկին օր մալ չունի, իրան խամար մալ պունի. վր մէկին օր տաս ի, քսան տանի. վր մէկին օր քսան ի, քաւսուն տանի»:

Մէկ մարդ տէն չիբաց, չէլաւ. Դաւիթն էլ խաթր մնաց, ասաց. «խամամ. չնցէք, հալալ մնացէք». էն սարու ջանաւարքեր իղին տվից, չնցին: Նուրէն հարս ⁴⁾ էլաւ իրան մալ պունից տարաւ տուն:

Ձէնէով—Յէովան ասաց. «Բօշ ի, Դաւիթ չի կարայ նախըջութին էնի, մէկ չորս-խինձ ջահէլ տղայ գնինք խետ, էրթայ տաշտի մէջ լի-ր ⁵⁾ սպանի»:

Անցին տաշտի մէջ, ինկան պառվու կուրկի մէջ. Պառաւն էլ խաց թխից, էլաւ չնաց կուրիկ տեսներ: Տեսաւ օր Դաւիթ տղէք առիր ընէիր կուրկի մէջ. խասաւ պառաւ:

Մէ իւմրուդ ⁶⁾ տվից Դաւիթի գլխու վերայ, ասաց. «կրէօդ ⁷⁾» քեզի տանի, Թըլօր-Դաւիթ, տէն ոչ պարով քի մօրէն ճնվէր. քիւ խօր չունի՞ ավ—դուշի տեղ, օր պառվի կուրկի մէջ ավ—դուշ կէնիս:

¹⁾ Դատարկ բան է. ²⁾ վագր.

³⁾ Ձեր:

⁴⁾ Իւրաքանչիւր մէկը. ⁵⁾ Լոր: ⁶⁾ Բառնցք: ⁷⁾ Դրողը:

Ասաց. «Պառաւ, իմ խօր ավ-ղուշի տեղ վար տեղն ի».

Ասաց. «Քէ՛ս խօր ավ-ղուշի տեղ ճշմարտ ի, որ քէօ խէր մեռիւ ի, Մլս րամելիք լիտ ի կտրի ¹⁾»:

Դաւիթն էլ էլաւ դարձաւ էկաւ տուն, ասաց. «Տղերք, պատրաստ մնացէք, առաւուտ էրթանք Ծովասար ավ-ղուշ»:

Տղերքն էլ պատրաստութիւն տեհան, առաւտուն չնցան Ծովասար ավ-ղուշ: Ձէնէօվ—Յէօվանն էլ խետ չնց.

Անցին էնու խէր պատ էր քաշէր սարու չորս կողը. Սարու օջիսար օ եկեր էք թափեր մէջ, էլ չէր կարցի տէս էլնը. Դունիր պացին, մտան ներս. հարքս խասաւ, իրան խամար կ'սպանէր. Դաւիթ կանչից էսաց. «է՛, իզին չկաչ օր մէկն էլ սպանէ՛. էդ իմ խէրն տէսաղ էրի ²⁾» կը բրախիմ ³⁾ էրթան սար. խօջախ է՝ չնցէ՛ս սար սպանէ՛:

Բրախից չնցան սար.

Ով, ինչ կօջախ էր, չնց իրան ավ-ղուշ էրաց, ուրիշ թմբւ էր, չիտ մնաց. չիտ դարձան էկան մնացին Ծովասար. Միս էփին կերան. Քնելու ժամանակ Դաւիթ չուխու փէշ Ձէնէօվ—Յէօվան գրից գլխտակ, հնաւ, ասաց. «Դաւիթ էրէխաչ ի, չվախնաչ ընի մէկ եան էրթաչ»:

Մնաց. կէս քիշերվան ի. Դաւիթն էլ օխտ տարեկան ի. քէն չը տանի. իրիշկեց սարի մէշի ⁴⁾ մէջ մէ կրակ մ' զր վառուէր: Ըլաւ տ'էրթէր գրբաչ կրակին՝ տեհնամ ինչ մարդիկ են ավ-ղուշ կենեն: Վարվեր էլաւ, տեսաւ օր չուխու փէշ խրօխպէր գրիր էր վերաչ ընիր էր, ասաց. «Թի որ վէ խանեմ ⁵⁾» տ'ասի Դաւիթ վախեցաւ. թէ որ չ'խանեմ, չուխու փէշ էնու գլխու տակն ի Չախուն ⁶⁾ թալեց, էնու չուխու փէշ կտրից:

Էլաւ չնց գրբաչ էն կրակին. Անց էնտեղ տեսաւ, օր վնս Մարշայ ի. մարմար քար պացվիր ի, լէս կամար վերէն կանգնիր ի, վանքի խիմ ⁷⁾ պացիր ի. Իրե՛ս անգամ գլէս համբուրից, դարձաւ էկաւ: Էկաւ, հալաչ խրօխպէր հնած էր, ասաց.

«Խրօխպէր վիր էլի,

«Խէր չունեմ, արա խէրութին,

«Մէր չունեմ, արա մէրութին.

«Յրհնեալ բարերար Ասուած,

«Խնամքն է շատ Աստրծուն» ⁸⁾).

Խրօխպէր վիր էլաւ, ասաց. «Ծռռ Դռռ, էլ ինչ էրիր»:

Ասաց.

«Խրօխպէր, Յրհնեալ բարերար Ասուած,

Խնամքն է շատ Աստրծուն.

¹⁾ Խել է. ²⁾ Բանտարկել. ³⁾ Եզատ կը թողնեմ.

⁴⁾ Անտառ. ⁵⁾ Զարթեցնեմ. ⁶⁾ Դանակ. ⁷⁾ Հիմքը. ⁸⁾ Երդ է.

Գնացիր ի վանքն Մարութալի,
 Մարմար քար բացվիր ի,
 Լէս կամար վերէն կանգնիր ի,
 Երեք անգամ խամբուրիր իմ,
 Վանքի խիմ պօղիր իմ:
 Ըլի, էսաց, էսօր ուրբաթ ի, էնքան ֆլայ կուզիմ, էնքան ուստաց
 կուզիմ, էս օր ուրբաթ ի, ձեռ ձգենք վնք շինենք,—
 Օրբաթ օր ձեռ ձգենք շինելու,
 Ըբաթ օր կլէօխ պիրենս վնք, գնդեր կախենք,
 Մէ պատարագ մէջ էնենք, օրէնք առնենք,
 Էրթանք մէջ տեղ նստենք:
 Էնքան ֆհլայ-ուստաց պիրեց,
 Օրբաթ օր ձեռ քցին վնք շինելու,
 Ըբաթ օր կլէօխ էկաւ, գնդիր կախին,
 Կէրակի օր քաւսուն վարդապետ գրից վնքի մէջ,
 Քաւսուն էլ տէրտէր գրից վնքի մէջ,
 Քաւսուն էլ տիրացու գրից վնքի մէջ,
 Պատարագ մատուցին, իրանց օրէնքն առին,
 Բաթմանաց-Բիւղէն, Ճարպախար-Քամին —
 —Օրէն մէկ տիկ մեղր, մէկ կարագ
 էն էրկսօ խօրագն էր.—
 Դրին վնքի պախեցող,
 Թողին ինչին էւրանց տուն:

Դ.

Օխտ տարի կէր՝ Մարտենիք Սասնայ խարջ կառնէր
 (Էկան էւրանց տուն նստան):
 Խաբար ինց Մելի խամար, ասաց.
 «Դաւիթ ելիր ի կնպցիր Ծովասար ավղուշի.
 Վնս Մարութալի շիներ ի,
 Քաւսուն վարդապետ գրիրի մէջ,
 Քաւսուն տէրտէր գրիրի մէջ,
 Քաւսուն տիրացու գրերի մէջ,
 Բաթմանաց-Բիւղէն, Ճարպախար Քամին
 Դրիր ի վնքի պախեցող:
 Մելիքն ասաց. «Վնսք Մհերինն ի,
 Մինս ճամխենք մեր խորջն առնենք»:
 Տաս խատ եասավուլ ճամխեց,
 Էկան Սասուն օր խորջ տանին.

Սասնայ խարջն էլ ինչ ի—

Ք-ասուն կուս-աղջիկ արմաղան,

Ք-ասուն կօլօտ կնիկ էլ՝ օր երկանք աղան.

Ք-ասուն էրկան կնիկ էլ՝ օր ուղտ բառնան.

Ք-ասուն բուղլիկ աճառ լծկան,

Ք-ասուն կօտ էլ ոսկի (Սասնայ խարջն ի):

Էն եասավուկ-եր չն-ցին

Ք-ասուն աղջիկ ժողվին

Լցին մէկ տան մէջ,

Ք-ասուն կօլօտ կնիկ էլ

Լցին մէկ տան մէջ:

Ք-ասուն երկար կնիկ էլ՝

Լցին մէկ տան մէջ.

Պառվու աղջիկն էլ տարան:

Պառաւ խաց թխից, չն-ց դըբաց կուրկին.

Կն-ց տեսաւ օր Դաւիթ, տղերք ինչ-ձ ի կուրկի մէջ:

Պառաւ չն-ց մէ իւմրուղ Դաւթին զարկեց,

Ասաց. «Դաւիթ, տէ- ոչ-պարով քէ- մօրէն ճնվիր.

Էկեր ես ինկեր ես պառվու կուրկի մէջ,

Էկեր ես պառվու կուրեկ կքանդես:

Ասաց. «Կն-, Մսրասելիք ճամխիր ի

Իրան խարջ կ'տանի. կոչախ մարդ ես՝

Կն- մի թըղնի օր ըզխ-րջ տանի»:

Ասաց. «Պառաւ, ընկի իմ առջիւ էրթանք:

Պառաւ ընկաւ Դաւթի չառջիւ չն-ցին.

Դռնիր բիրաղի շանց տվից,

Դաւիթ ասաց. «Մէրիր — քուրիր,

Շարէ՛ 1) չնացէ՛ ձեր տուն»:

Քրախից չն-ցին իրանց տուն.

Ասաց. «Ես կերթամ ձեր չար կ'տանիմ»:

Կն-ց աճառու տէ-ռն էլ պացից.

Ասաց. «Ասձու հէան-եր, չն-ցէք ձեր տիրոնջ տէ-ռ»:

Պառաւն ընկաւ չառէջ.

Կն-ցին խըզընի տէ-ռ:

Կն-ց տեսաւ ին խատ եասավուկ

Խըզնի դռան վերայ կայնած ին,

Ինն էլ սպանից:

Մէկն էլ մտիր ի խիզինէն կ'չափի.

1) Արիք:

Զին՝ մտաւ խեղինէն, էսաց. «Խրօխալէր, խրօխալէր *)
 Կօտ տու ընձի ես եզին-եզին ¹⁾ չափիմ»:
 Կօտ խրօխալօր ձեռնեն առից,
 Ասաց. «Մէ՛ անգամ քէ՛ խէր կանչիր էր,
 Մէկն էլ տէ՛. իմ փուր ²⁾ չնց»:
 Էդոնց կօտ խրօխալօր ձեռնէն առից,
 Կօտ շոճեց պերնէ՛ վերէն.
 Օսկին կ'չափի կ'թափի գետին.
 Եասավուլ Դաւիթի խետ կովաւ,
 Ասաց. «էդ ո՛նց կ'չափիս»
 Դաւիթն էլ ինադ էրաւ.
 Ինադ էրաւ գկօտ զարկից պատ.
 Որ զարկից պատ՝ պատ շուշայ էր, ճգվաւ.
 Խիզինէն էկաւ թափաւ,
 Օթախը լի՛ էլաւ:
 Ասաց. «Խրօխալէր. էդ փուղը քէ՛ չլէօխ ուտէր.
 Էդ փող մեզի ունին»,
 Մէ՛ օր տէ՛ ընձի կէնես նախըջի,
 Մէ՛ օր լէօր ըսպանո՞ղ:
 Ասաց. «Դաւիթ, գլխիդ մեռնիմ,
 Էդ փող մեզի ունինք՝ էդ օրն էլ ունինք,
 Տարին աւսուն կօտ խորջ կ'տանք:
 Դաւիթ պիրից էդ եասավուլի ականջքեր կտրից,
 Ատամ-երն էլ աշից, էրաւ պիպեռ ³⁾,
 Զարկեց եասավուլի ճակատ:
 Թուղթ չըրեց Դաւիթ, տվեց եասավուլին.
 Ասաց. «Կ'տանես Սորամելքի խամար,
 Թէ՛ Սորամելիք, ես մէ կապէկ
 Քեզի խորջ չեմ ի տայ.
 Կօչախ մարդ ես՝ էրի կռիւ անեն»:

Ե.

Եասավուլ էլաւ թուղթ վէ կալից
 Կընց դըբայ Մըսըր.
 Կընց իշկաւ օր Մելիք ակուշկէն նստիր ի,
 Դէրբինն էլ առի իրան ձեռ,
 Հեռուանց իրիշկեց Մելիս:

*) Բարձրաձայն գոռում է:

1) Արագ-արագ. 2) Փորը: 3) Բևեռ, մեխ:

Ասաց. «Վալլահ, իմ եասավուլ

Նորձադուժ ա, խարջ կ'պերի»:

Ասաւ. «Էդ ինչ պանել, ի»:

Ասաց. «Ին խատ սպանիր ի,

Իմ ականջքեր կտրիր ի,

Իմ ատամքեր քաշի արիւր ի մեկս,

Զարկիր ի ճակտիս»:

Թուղթ տուեց ձեռ, թուղթ կարդաց,

Ձատ անպատիւ բն մէջ կրած էր.

Կանչից իրա վագիր-երուն, ասաց.

«Ինչ կասէք, կռիւ էրթանք, թը չ'երթանք»:

Կռքէ-կռք կաշ, էնու մէկ ձի ունի, վեց ոտանի ի

Կուզբաղին Մելքին էսաց.

«Մելիք, ինչ տաս ընձի

Էրթամ քէօ խարջն էլ պիրիմ,

Սասուն էլ թալանիմ պիրիմ,

Կուս աղջրկներ պիրիմ արմաղան,

Յերկէն կնանիք պերիմ ուղտ պ-ունան,

Բուղլիկ աճառ պիրեն- լճան.

Սասուն բիրալը պիրեն- առ-թալան»:

Ասաց. «Կուզբաղին, օ տէ- ըցկուն կօչալս իս,

Իմ թագաւորութընը կէս կ'տամ քեզի»:

Ասաց. «Տու ընձի իրիք խարիր ջուկովի ձիաւոր: Իրիք խարիր ձիաւոր
վիկալից էկաւ: Եկաւ ճամխէն մէ արջ տեհաւ սպանից. էնու ականջ-
քեր կտրից, աւից իրան խետ, էկաւ. էլ Դաւթի ախուն էրկէ-ղ էրաւ
չմտաւ -ղաւ. Կըն-ց գրբաշ վ-ն-Մարութաչին, Կն-ց ճարպախար-Քա-
մին, Բաթմանաշ Բիւզէն վ-ն-ի պախեցողն ին. Իլ-մշու նման պուա-
ցին. էկան Կուզբաղընը գէտ.

Կուզբաղին խանեց արջու ականջքեր շանց տվից էտոնց, ասաց. «Էդոնք
Դաւթի ականջքիրն են, իմ խամար կռիւ կէնէք, Դաւթ սպանիր
իմ: Էդ էրկուս փախան Կն-ցին մէ քարի տակ. Կուզբաղին էլ մտաւ
վ-ն-ի մէջ,

Սպանից ք-ռասուն վարդապետ,

Սպանից ք-ռսուն տէրտէր,

Ք-ռսուն պակաս մէ՝ տիրացու:

Էն մէկ տիրացու մտաւ խըսըրը մէջ:

Կուզբաղին վ-նքը լուպիլից աւից Կն-ց.

Տիրացուն էլաւ ժամի շապիկ

Տվից արնի մէջ, էկաւ գրբաշ Սասուն:

Իկաւ տեսաւ օր Դաւիթ
 Նստիրի կերուխում կ'էնի:
 Դինի խմիր ի, քէֆ խասիր ի,
 Մէ կապ ¹⁾ էլ էրի խորոված
 Դրէ փլաւի վերայ:
 Տիրացուն էսաց. «Չատ բմ պարին մեր պարոնին,
 Նստիր ի կ'խմի նռան գինին.
 Իկին վն՝ Մարութալի,
 Սպանեցին քռսուն վարդապետ,
 Սպանեցին քռսուն տէրտէր,
 Եռեսուն ին տիրացու.
 Վն՝ թալանեցին չնցին»,
 Դաւիթ, — քէֆ խասիր էր — չ'սասկացաւ,
 Դաւիթն էսաց «Տրնտիս, տր'նտիս,
 Խոնկն ի պակաս, ձէթն ի պակաս,
 Տրւէ՛ տիրացուն առնի էթայ».
 Մէկն էլ տիրացուն էսաց.
 «Չատ բմ պարին մեր պարոնին,
 Նստիր կ'խմի նռան գինին.
 Իկան վն՝ Մարութալին,
 Սպանին քռսուն վարդապետ,
 Սպանին քռսուն տէրտէր,
 Եռեսուն ին տիրացու.
 Վն՝ թալանեցին չնցին,
 — Էլի չ'սասկացաւ, էսաց.
 «Տրնտիս, տր'նտիս, խոնկն ի պակաս, ձէթն ի պակաս.
 Տրւէ՛ք թրդ տիրացուն առնի էթայ»:
 Փամի շապիկ թալից Դաւթի առջիւ.
 Որ Դաւթի աչք առից շապկին՝
 Քէֆ թողից, էսաց.
 «Տիրացու, էդ ինչ պն ի».
 Էսաց. «Իկան վն՝ Մարութալին,
 Սպանին քռսուն վարդապետ,
 Սպանին քռսուն տէրտէր,
 Սպանին եռեսուն ին տիրացու»:
 Քէֆ գլխուց թափաւ:
 Տիրացուն նստաւ խաց ուտելու:
 Դաւիթն էսաց.

¹⁾ Սապ:

«Ձեռնիկ, տէ՛ կուտուր մնէր,
 «Չգարկէր իմ վարդը պետքերուն սպանէր,
 «Ոսկի գւազան կառնին իրանց ձեռ
 «Քարոզ կը տին ժողովուրդին:
 «Ձեռնիկ, տէ՛ կուտուր մնէր,
 «Չգարկէր իմ տէրտէրքերուն սպանէր,
 «Ոսկի սրկին ¹⁾ կառնին իրանց ձեռ
 «Օրէնք կը տին ժողովուրդին,
 «Ձեռնիկ, տէ՛ կուտուր մնէր,
 «Չգարկէր իմ տիրացու չ'սպանէր,
 «Ոսկի բէրվառ կառնէր իրանց ձեռ
 «Խունկ կ'ծխէր իմ ժողովուրդին» ²⁾,
 Դաւիթն կասի. «Տիրացւ, էն մարդիկ
 ձեռտ ի գնացած, թէ չանագն»:
 Ըսաց. «պարուն Դաւիթ,
 Էնոնք դրբաց ուրանց երկիր կնացին,
 Դս էլ դրբաց էս թեխն իմ եկեր»:

Զ.

Դաւիթն էր. ըլտու մէ դալամի ծառ քաշից,
 Ըռից իր ձեռ, առեց կընաց.
 Կնաց մէկ ձուրի մէջ,
 Սընչեղ — ինչեղ կասին անուն.
 Տեղ չ'կայ օր փախին,
 Էնտեղ Դաւիթ խասաւ էդերունց.
 Որ խասաւ՝ աջով զարկից
 Չախ թիվի վերայ զարկից.
 Ղօշուն սպանից. մնաց Կուզբադին.
 Էնու ձի քնց քնց էր, —
 Թռաւ ճեղ քարին, չանցաւ կնաց.
 Կընաց խասաւ Մըսրի,
 Եխչկներ, խարսներ էկեր ին չաղբուր ջրի.
 Կուզբադին փախչելով կերթաց.
 Ըսին. «Կուզբադին քնաց-բերան,
 Յիւստ կու ինչ լերան-լերան.
 Բերանդ պոց ի քնց կէտէնը ³⁾ շան,
 Քէր կ'թափի քնց չօլի թան,

¹⁾ Սկիւն: ²⁾ Երգ է: ³⁾ Բերանը:

Ճանճիր մէջ կերթան կուհին,
Տէ՛ կերթէր Սասուն,
Կուս աղջկուէր կ'պերէր արմազան,
Կօլօտ կնանիք՝ էրկանք աղան,
Էրկէն կնանիք էլ՝ ուղտ պռնան,
Բուղլիկ-անառ կ'պերէր լծան,
Սասուն բիրադի կ'պերէր առ—թալան.

Բա՛ միր մարդիր վա՛ր տեղն ին,
Ոնչ կան, ոնչ կերևան,

Ասաց.

Սիվըմ կապէք, ախշիկներ, խարսներ,
Մարդ կէր էն էրկիր՝ կազանական,
Էնունց նետիր գերանական,
Վա՛ր տեղ կ'զանին՝ չիտ կ'պանան,
Քա՛նց մէկ պատուխան.

2ի մարդիքներ գէօ ա՛ռա՛ք կը տըրան.

Գորնան սելաւ օր կըլնի՛

Էնու ճուճ-պոր պիրի

2ե խամար էղի եղ ու չորթան՝

Կրնաց մտաւ իրան տուն,

Խա՛բ-ր տարան Մելքին.

Ասաց. «Կուզբադին էկիր ի իրան տուն, զինք պահիր ի»

Ճամփից, Կուզբադին էկաւ.

Ասաց. «Կուզբադին ա՛ռապերան

Յի՛-ստ կու հա լերան-լերան,

Պերանդ պոց ի ա՛նց կէխէնը շան,

Ճանճիր մէջ կերթան կուհան,

Ջի՛ր կ'թափի քանց չոլի թան,

Տէ՛ կնացիր Սասուն.

Կուս-աղջկներ պիրէր՝ արմազան,

Կօլօտ կնանիք պիրէր՝ էրկանք աղան,

Յերկէն կնանիք՝ ուղտ պռնան,

Սասուն բիրադի պիրէր առ-թալան.

Բա՛ մէ մարդիր վա՛ր տեղն ին,

Ոնչ կան, ոչ կերևան,

Ասաց. «պարուն Մելիք.

Մարդ կէր ընտեղ կազանական,

Էնու նիտիր գերանական,

Վա՛ր տեղ կ'զարկէր՝ չիտ կ'պանէր

Քանց մէ պատուիսան,
 Ձի մարդիքներ գէօ քէ-ր կը տըւան,
 Գրնան սելաւ օր կըլնի՝
 Էնու ճուճ ու պլոր պիրի
 Ձի խամար եղ ու չորթան»:

Է.

Կ'կանչի, իրան իշխանքտիր կ'ժողովի.
 Իրան արնէն մէ թուղթ կ'չըրի կօրօղկի արեւելք.
 Մէկ թուղթ էլ կ'չըրի կօրօղկի արեւմուտք.
 Մէկ թուղթ էլ իրան արնէն
 Կ'չըրի, կօրօղկի հիւսիսային.
 Մէ թուղթ կ'չըրի, կօրօղկի հարաւային,
 Մէ թուղթ էլ կ'չըրի, չորս կողմ աշխրբին շուռ կածի.
 Ասաց.

«Տը տամ չ-ռջիւս խին՝ խ-զար խամար ¹⁾ նուր բիղտար ²⁾),

«Տը տամ չ-ռջիւս խին՝ խազար խամար նորափեսայ.

«Տը տամ չ-ռջիւս խին՝ խազար խամար թոխ-մօրուս.

«Տը տամ չ-ռջիւս խին՝ խ-զար խամար խառ-մօրուք.

«Տը տամ չ-ռջիւս խին՝ խ-զար խամար սըվտակ-մօրուս,

«Տը տամ չ-ռջիւս խին՝ խ-զար խամար դըհօլչի ³⁾

«Տը տամ չ-ռջիւս խին՝ խազար խամար զուռնըլի» ⁴⁾

Էնքամ դօշուռն ժողովից.

Ժողովան չազըրքիր զարկին,

Որ պըտի առաւօտ կռիւ էրթան:

Էն գիշեր Մելի մէր էրազ տեհաւ

Որ լիւս բացվաւ՝ էլաւ

Մելքի խամար կը պատմի:

Ասաց. «Մելիք, մի էրթայ էն կօչախի վերայ.

Մէկ էրազ իմ տիհիր.

Էրազըմի զահահուրիմ իմ.

Գիշիր էրազի մէջ որ տիհայ՝

Սասընայ աստղայ լի-ս-պաշճառ էր,

Մըսրայ աստղայ մութ-խաւար էր:

Մի էրթայ էն կօչախը վերայ.

Գիշիր էրազի մէջ տեհայ՝

Մսրայ ձին փախս էլաւ,

¹⁾ Համար: ²⁾ Նոր ծլած մօրուսով:

³⁾ Թմբուկ անոյ: ⁴⁾ Երգ է:

Սասնայ ձին էլ չետև խաղ էլաւ,
Մի էրթայ էն կօչախի վերայ,
Մելիք էսաց.
«Թըղ շուտ ընձի խաբար էնէր,
Քնի էդ զօշուէն չէր ժողվիր
Որ էդ մարդիկ էկան՝ պըտի էրթամ կռիւ,

Ը.

Մելիք ին-ց Ռօլայ տ-շտ.
Չաղըրքիր զարկից.
Խաբար ճամխից Դաւթի խամար,
Թը՝ թըղ Դաւիթ ին-ց կռիւ էնինք,
Խաբար տարան Դաւթին,
Դաւիթն էլ իրան թայդաշ¹⁾ տղերք առիր էր
Կն-ցիր էր պառվու կորկի մէջ,
Պառաւ խաց թխից,
Էլաւ ին-ց կորկի տեսութին,
Տեսաւ օր Դաւիթ գտղերք
Առիր ընկիր կուրկի մէջ,
Մէկ իւմրուղ տվից Դաւթի գլխի- վերայ.
Ասաց. «գրէօղը քեզի տանէր,
Սասնայ շուշ-իւր,
Տի- վուչ պարով քի- մօրէն ծնվէր.
Էն օր ինացիր Ծովասար ավ-ղուշ
Մելքի եասավուլնիր սպանիր.
Ասաց. Մելիք էկի զօշուէն կապի Ռօլայ տ-շտ.
Կռիւ կուզի քեզանից:
Ասաց. «Պառաւ, ջահնամ թէ կ'ի-ն
Չրզի բիրադի եխսիր կ'տանի,
Մէկ չախու էլ չունիմ,
Որ մէկ մարդ դնիմ գետին մորթիմ.
Ընչով էրթամ կռիւ էնիմ»
Ասաց.
«Կրէօղ քեզի տանի, Թլվատ-Դաւիթ,
Պառվու խնուց¹⁾ խեծի ին- կռիւ էրա *).
Բ- տիւ չըս գինաց
Քի- խօր ունի Քիւռիկ Ջալալին,

¹⁾ Հասակակից.

¹⁾ Խնոցի: *) Ծաղրում է Դաւթին.

Քէ- խօր ունի խաչ-պատրագին,
 Քէ- խօր ունի շապիկ գրեխին,
 Քէ- խօր ունի մարն ի մէջքին,
 Քէ- խօր ունի կապէն ամբքին.
 Քէ- խօր ունի խօգէն ի իրիսին,
 Քէ- խօր ունի թուրն կէծակին,
 Քէ- խօր ունի գէ-րդ ֆէրրզին.
 Արն- շն-րի իշխանքտիր ժողովի
 Մէկ -ը-դ տու խմին.
 Խրօխալօրէ մօտէն
 Քէ- խօր սիլլ-հն ուզի.
 Ար տաչ խաթրով կ'տաչ.
 Թէ որ չը տվից՝ զօրով առ մօտէն, քէօ խօր մալն ի».
 Էլաւ ին-ց իշխանքտիր կանչից.
 Մէկ արադ տվից իշխանքտիր խման.
 Խրօխալօրն էսաց. «Խրօխալէր,
 Ղօշումն էկի Ռօլայ տ-շտ նստիր ի,
 Մարայ մելիքն ի, կռիւ կուզի.
 Իմ խօր սիլլահ տուր
 Օր ես էրթամ կռիւ».
 Խրօխալէր կասի.
 «Ինու պերան կոտորի՝ որ քեզի ասիր ի.
 Արն-, ք-ռսուն խատ ձի
 Գումի մէջ կապիր իմ.
 Վ-ր մէկը քէֆդ կուզի՝ վէ կալ ին-».
 Կն-ց գումի տէ-ռ բացից, մտաւ ներս.
 Վ-ր մէկը որ մկի վերայ ձեռ տվից՝
 Ինու փուր առից գետին.
 Արնաց, մէ կապուտ քօռակ
 Ջէրէի իջօխ կապիր ին.
 Որ ձեռ տվից մկի վերայ՝
 Ոտ պարկից պատ, կրակ մօտէն ին-ց,
 Կապուտ քէ-ռակ տէ-ս խանեց,
 Մէկ դեղին մ-ջիթայ տվից պառվուն.
 Ջէ-ր տաքացրցուց,
 Ըզքիւռկիկ Ջալալուն լըւ-ց,
 Շուռ հրամանքիւ ձիուն լեզու էկաւ,
 Ձին Դաւթի խետ գրուցեց, ասաց.
 «Էս օխտ տարի կաչ՝ քիւ խէր մեռիր ի,
 Առանց դարի իմ մնացիր,

Ձե՛մ կարա՛յ օր քեզի կռիւ տանիմ՝
 Ասաց. «Ի՛նչիսի՛-դ մեռնիմ,
 Ասուած արե՛վ ի տվիր ի,
 Քեզի տէր կա՛նիր ի,
 Էլաւ ք-րի տրվուց ձիուն,
 Կն-ց խօրօխաօր կուշտ, ասաց.
 «Խրօխալէր, իմ խօր շոր, թուր կուզիմ»,
 Ասաց. «Ի՛նչ, վ-ր տեղն օր ձին պիրեր իս,
 Մէ քար կա՛յ. է՛ն քար շռճի,
 Քի- խօր շուրիր—թուր է՛նտեղն ի»,
 Դ-ւիթ ին-ց քար շռճից,
 Իրա խօր շուրիր խանից խազաւ.
 Որ խազաւ շապիկ օխտ փաթ էկաւ.
 Ք-մար որ կապից, օխտ փաթ էկաւ,
 Թուր որ կապից՝ թրի կէսն մնաց գետինք.
 Ձեռ թալից գէ-րդ անջախ ձիու քամկից կախ տվից.
 Էկաւ ին-ց տուն.
 Մէկ թուղթ Մելիքի խամար ճամփից.
 Ասաց. «Իրեք օր մօճըլ չտաս
 Իրեք օր որ լըմանայ,
 Կ՛ն-մ քի- խետ կ'կռվիմ»,
 Իրեք օր մօճըլ տըւեց Դաւթին.
 Դաւիթ պատարագ մատուցել տվից,
 Իրան օրէնն աւից
 Իշխանքտերաց խալալութին ուզից,
 Էլաւ իրան ձին սարքից
 Իրան շորիր խազաւ,
 Խաչ-պատրագին աջ թևի վերայ կապից.
 Խրօխալէրն էսաց. «Տըղէրք,
 Կընացէք վ-րաւուրդ էրէք,
 Էնու խէր որ ձիու զօլան ¹⁾ կ'պնդէր՝
 Ձիու էրկու ոտ կ'վերցէր.
 Թէ որ է՛ն էլ վըրցուց՝
 Բ-լի մէ պ-ն բաշարի.
 Թի որ չվըրցուց՝ կ'երթայ կ'սպանվի.
 Կն-ցին վ-րաւուրդ էրին.
 Որ ձիու զօլան պնդից,
 Ձիու չորս ոտն էլ գետնուց վէ կալից,

¹⁾ Փորկապ.

Խանից իրա չէօքիրը ¹⁾։

Մուշտուկուղ տարան խորխաօր։

Էլաւ ձին խեծաւ Դաւիթ։

Ասաց.

«Ափսճու խօզար ափսուս,

«Կնօց Քէօկիկ-Ջալալէն Սասնայ տնէն։

«Ափսճու, խօզար ափսուս,

«Կնօց Թուր-Կէճակին Սասնայ տնէն։

«Ափսճու, խօզար ափսուս

«Կնօց գէօրմ-Ֆէրրզին Սասնայ տնէն։

«Ափսճու, խօզար ափսուս,

«Կնօց խաչ-պատրազին Սասնայ տնէն։

«Ափսճու, խօզար ափսուս,

«Կնօց շապիկ—զրեխին Սասնայ տնէն։

«Ափսճու, խօզար ափսուս,

«Կնօց կապէն աթըբին Սասնայ տնէն։

«Ափսճու, խազար ափսուս,

«Կնօց խօտէն իրխին Սասնայ տնէն։

«Ափսճու, խօզար ափսուս,

«Կնօց Լաւ Դաւիթ Սասնայ տնէն։

«Ափսճու, խօզար ափսուս,

«Կնօց Թուրլան Դաւիթ Սասնայ տնէն» ²⁾։

Ասաց. «խօրխալէր, բերանդ կոտրէր.

Ես պիտի քեզի սպանէ,

Եարար էդ մալ ընձանից,

Զմտ աւելի էր. օր տիւ

Աւալ ³⁾ մալ կափսոսեր, սօրայ ²⁾ ընձի,

Ասաց. «Դաւիթ, իլխէտ մեռնիմ,

Ծերացիր իմ, խելս ցնդիր ի,

Խաթրդ չը մնայ»։

Թ.

Դաւիթն էլաւ ձին խեծաւ, էրթէր կռիւ.

Խօրխալէրն ասաց. «Դաւիթ,

Կերթաս ճամխի օրթալը

Մէկ աղբէր կայ էնտեղ,

Քէօ ձին կ'կանգնի էնտեղ,

²⁾ Բարձրացրեց մինչև իւր ծնկները.

³⁾ Երգ է. վերջին տունը երկու անգամ են երգում.

¹⁾ Նախ. ²⁾ ապա. ³⁾ քիւն.

Քէօ ձիուն մի գորի.
 Ձիուց վէ էրի,
 Էնտեղ մէկ նշխարք կեր,
 Էն աղբրի վերայ շնի.
 Զնորհք Աստծուց կառնիս, կրնիս, կերթաս.
 Մէ սուն ճամխը մէջ ընկած ին,
 Մէ պողվրտէ սուն.
 Քէօ խէր օր կերթէր՝ թուր կ'զարկէր.
 Էն սուն օր կտրէր՝ կերթէր.
 Սուն օր չ'կտրէր՝ չետ կ'դառնէր.
 Տէ- էլ կնա, թուրը զարկ.
 Թի որ կտրից՝ կնա.
 Թի որ չ'կտրից՝ չետ դարձի,
 Թող Մելիք Է-ն, ինչ կ'տանի՝ թըղ տանի,
 Թաւիթ ձին քշից կնաց.
 Աղբրի վերայ կայնաւ.
 Ձիուց վէ էկաւ.
 Մէ նշխարք կերաւ, քէ-ր խմաւ.
 Աղբրի վերայ քնաւ.
 Զնորհքն Աստծուց առաւ,
 Խ-բար էլաւ, տեսաւ որ
 Զնորհքն Աստծուց առիւր ի.
 Էնի էլաւ խօր չափին,
 Զ-նք էն վախտ ամէն շուրն էլ օխտ փաթ էր.
 Ամէն շուրն էլ մէկ փաթ էլաւ.
 Էլաւ ձին խեծաւ Է-ն-ց,
 Կն-ց, պողվրտէ սուն
 Զամխէ ինկած էր, տեհաւ, ասաց.
 «Յիշեա՛, խէր ¹⁾ կենդանի,
 Խաչ պատրազի վար իմ աջ թևին.
 Զարկիմ զթուր կէծակին,
 Պողվրտէ սուն կտրիմ,
 Իմ գէօհար անուն չաւիրի»,
 Թուր զարկից, զսուն կտրից,
 Օրթալըխէն ընցաւ.
 Էլի սեան կտոր մնաց չլխու վերայ,
 Զինք չը չիմացաւ. զինք անիծից,

¹⁾ Հայր.

¹⁾ Համար, հաշիւ. ²⁾ Յաղթեւ.

Ասաց. «Ձեռնիկ, տի- կուտուր մնէր,
 Զարկիր էդ սեան չ'կտրիր.
 Իմ գէօհար անուն
 Աշխրբի մէջ աւիրեցիր»:
 Թե՛վ թէօլացաւ.
 Հարաւային +մին էկաւ
 Զարկից սեան չէօխ շռճից,
 Դաւիթ նոր խ-բար էլաւ
 Թը իրան թուր կտրէր էր,
 Ասաց. «Ձեռնիկ, տի- կանաչ մնէր,
 Որ զարկըցիր էդ սլողվլտէ սեան կտրեցիր,
 Իմ գէօհար անուն չաւրեցիր»:
 Ձին քշեց չն-ց Ռօլայ տ-շտ,
 Վն-ց գէօդրկի չէօխ կանգնաւ,
 Իրիշկեց չատիրքերու.
 Էրկնուց աստղերուն հետաք ¹⁾ կայ,
 Զաղըրքերուն չ'կայ.
 Դաւիթ լաց էլաւ, ասաց.
 «Իմ Աստուած, ես ընիմ կատղած գէլ՝
 Էնունք ըլնին գ-ռ,
 Ես չեմ կարաչ ալթ էնի ²⁾.
 Իմ տէր Աստուած,
 Էնունք ըլնին քրգած բամբակ,
 Ես ըլնիմ կրակ՝
 Ես չեմ կարաչ գէնունք վ-ռի»:
 Ասու հրամանքիւ ձին խ-բար տվից,
 Ասաց. «Դաւիթ, մի էրկումըտի.
 Քշի, էսաց, էնքան օր տի- սպանիս՝
 Էնքամ թրի-կրակի առջե՛վ կ'վառվին,
 Էնքամ էլ խաչ պատրազին
 Կ'պատուխասի, կ'մեռնին,
 Էնքամ էլ ես իմ ոտաց չառջն կ'տրուրիմ,
 Էնքամ էլ իմ քամին կ'թալի կ'մեռնին,
 Էնքամ էլ ես իմ պուչով կ'սպանիմ,
 Էնքամ էլ ես իմ պինջով կ'սպանիմ.
 Մի էրկումըտի, քըշի»:
 Քշից չն-ց, Ասաց.
 «Ջանըմ, պիտի մէ խ-բար էնիմ,

1) Մէկ կողմ. 2) Փուչ.

Նոր էրթամ կուլ, ասաց,
 «Վով քներ էք՝ զարթիւն կացէք,
 «Վով զարթիւն էք՝ ձիանք թամփէցէք.
 «Առանց մահ իք՝ ձե մահ իմ պիրեր.
 «Առանց կրէօղ՝ ձի խոզին կառնիմ *).»

Զին քշից. կնաց խզար սպանից, մէկը վերայ կանգնաւ: Պարծաւ, մէկ էլ դարձաւ, խզար էլ սպանից. էլի մէկը վերայ կանգնաւ, էրուն էլաւ, օր ջանդաքներ կրտանէր, մէկ խովիւր մարդ «փոշտ» էրաց. (փոշտ կանչելն ինչ ի.—փոշտ կանչելն էն ի, որ զօշուժ գինք եան¹⁾ կ'տայ), էդ խովիւր էկաւ Պաւլի կուշտ, ասաց. «խովիւր, հալա ես օխտ տարեկան իմ, աշխարհք չիմ մտիր. տէ՛րն ընչի ընծի «փուշտ»²⁾ կ'կանչիս:

Ասաց. «Պաւլիթ, գլխիդ մեռնիմ. ես փուշտ չեմ կանչի, փոշտ կէնիմ, որ զօշուժ գինք եան տայ, ես չեմ քէ՛ խետ զրուցիմ»:

Ասաց. «խովիւր, եարի»,

Խովիւր էկաւ էնտեղ, ասաց. «Պաւլիթ ասաց. «ինչ ի, խովիւր»:

Ասաց. «Պաւլիթ, շատ մարդ կայ, մօրէն մէկ ի. շատ մարդ կայ, օլուխ-չօլուխը տէրի. շատ մարդ կայ՝ մրազը վերայ ի, որ պըտի էրթայ կարգուի. տէ՛րն ընչի էնունց մեղաց տակ կը մտնիս: Ան, հէրէ ախպէրդ էնտեղն ի, չնայ թէ վար էնու սպանիր՝ մենք էօ ըռեաթն ինք, քեզի կուլլուդ կ'էնենք. տէ՛րն ընչի էդ մարդերու մեղաց տակ կ'մտնիս»:

Ասաց. «բիծայ, շատ լաւ ասիր, չն, ասաց, Մելիքի չադրը պէլիւր կայնի, որ ես գիտնամ էնու չադրը վարն ի. չն, զատացիր, տէ՛ր ափսոս մարդ իս, իմ ձիու քամին քեզի չ'թալի վնասի»:

Խովիւր չնց Մելիքի չադրի պէլիւր կան էկաւ³⁾, իրան փափախ թալից. Պաւլիթ չիմացաւ. Զինք չնց զատու՛ն²⁾ կանգնաւ: Պաւլիթ ձին քշից չնց Մելիքի չադրի վերայ:

Փ.

Մելիք չնած էր. Մելիքի մէր, առսուն աղջիկ չադրը տակ նըստած էր:

Պաւլիթ ասաց. «Մայրիկ, Մելիք վի խան²⁾ ես էկիր իմ կըռուինք»:

Մէրն ասաց. «էն էլ քէօ ախպէրն ի, չուր օխտ օր պիտի չնի. իրիք օր քնիր ի, չորս էլ պըտի չնի»:

*) Երգ է.

1) Ման եկաւ. 2) Հեռուից.

3) Արթնացրու.

Պիրից գէթնի խոփ թալից կրակի մէջ, կարմրցաւ, թալից Մելքը ոտաց վերայ, Մելիք ոտերաց էրացաւ. ոտ քաշից, էսաց. «օ, փուչ ընէք, աղջըկներ. իմ շուրիկ թմբգ չէ՝ պահըր. լըւիր ընծի կծին»:

Դաւիթ ասաց. «Մելիք, Մելիք, աչքերդ պօց արա, լի՛ չի, եսն իմ, աչքերդ պօց արա»:

Որ աչքեր պօց արաց, զԴաւիթ տեսաւ, ասաց. «Ջուռն շան օրթի. չես դարձի չնա. էդ անուռն էլ քեզի խամայ բաւական ի, որ մէկ ժամանակ դէ՛ս ասիս՝ ես ձիով չնցի Մելիքի չադր, Մելիք վախեցաւ, իրա չադրից տէ՛ս չէլաւ»:

Դաւիթ էսաց. «Ջուռն մարդ էն ի, որ մարդէ՛ շան օրթի կ'կանչի, ես չիմ էրթաց. եկիր իմ էստեղ, ես պիտի քէօ խետ կռուիմ. վեր էլի, որ ես տէ՛ կռուինք»:

Մելիք կըլնի, կասի. «Դաւիթ»:

Կասի. «ի՛նչ ի»:

Կասի. «Ո՛նց կռուինք»:

«Ոնց քէօ քէֆ կուզի. կուզիս՝ զըօմշի նման չլով զարկինք մէ մէկի, չես ուզի՝ ձիով կ'կռուինք»:

Մելիքն էսաց. «Ախպէր, նօբաթով ¹⁾ կռվինք»:

Էսաց. «կռվինք»:

Էսաց. «նօբաթ ինձի ի, թը քեզի»:

Էսաց. «նօբաթ քը խամայ ի. ընծի մէր չուռիմ, խէր չուռիմ. ընծի սպանես էլ՝ մարդ չկայ լաց ըլնի իմ վերայ. ես կ'նստիմ, տէ՛իրիք անգամ ընձը զարկ, թէ որ սաղ մնացի՝ նօբաթ կ'կնջ ընծի. թէ որ մեռայ՝ կ'պրծնիս»:

Դաւիթ նստաւ:

Մելիք ձին քշեց չնց հեռու. ձին քշից էկաւ. մէկ գէրգ զարկից Դաւթին. Դաւիթ խաչ—պատրազին տվից գէրգի դէմ, թոզ տրվից Դաւթի չլիսէ՛ վերայ, Մելիքն էսաց. «Ափսոս, խօզար ափսոս, Դաւիթ շախինք—պախինք, զարկինք սպանինք»:

Դաւիթ էսաց. «Մելիք, հալաց ես կամ, չիմ մեռիր»:

Մէ խելի էլ հեռացաւ, մէ գէրգ էլ զարկից, էսաց. «Ափսոս, խօզար ափսոս, Դաւիթ շախինք—պախինք, զարկինք սպանինք»:

Էսաց. «Մելիք, հալաց ես կամ, չիմ մեռիր»:

Մէ խելի էլ հեռու չնց Մելիք. էկաւ մէ գէրգ զարկից Դաւթին, թոզ տուեց Դաւթի չլիսէ՛ վերայ, ասաց. «Ափսոս, խօզար ափսոս, Դաւիթ շախինք պախինք, զարկինք սպանինք»:

Դաւիթն էսաց. «Մելիք, հալաց ես սաղ իմ, չիմ մեռիր»:

Էսաց. «Որ սաղ իս՝ էլիր, նօբաթ քէօնն ի»:

¹⁾ Հերթով.

Դաւիթ վեր էլաւ, վեր էլաւ, տեսաւ որ վիզ ծովէր էր, մէ
խմբուղ զարկեց, էրան վիզ դրեց:

Էսաց, ընչի՞ դրբի դէմ շիւս կանչիւ:

Մելիք էսաց. «Դաւիթ, ես կ'վախենամ, ես մտնիմ իմ ձիու փո-
րի տակ»:

Դաւիթ էսաց Մելիքին. «Մի մտնի քե՛ւ ձիու փորի տակ. «Ռ-
սուն գ-ղ գետին փուրի, մտի մէջ. «Ռսուն գոմշու կաշի պի թ-լ
քէօ վերայ. քէօ ձին էլ թրղ կանգնի քէօ վերայ, մէկ դ-րբ կը բաշ-
խիմ Աստուծուն, մէկ դ-րբ կ'բաշխիմ քե՛ւ մօր ծրծր կաթին, որ էն
օր տե՛ւ ընծր կը խեղդէր՝ քէօ մէր չ'թողեց, մէկ դ-րբ կ'զարկեմ,
թի որ սաղ մնացիր՝ նօբաթ կ'իջ քեզի. «Ռսուն գ-ղ գետին փորից
մտաւ մէջ, գիւմշու կաշի թալից ուր վերայ. ձին էլ կանգնաւ վերայ.
Մելքը մէր էսաց. «Ախլկներ, էլէք բռնէք եալի խաղ էրէք, Դաւիթ
օր ի՛նչ՝ ազաբ տղայ ի, կըրըշկի ձեզի, դ-րբ թե՛ւ կ'զարկը Մելիքին էլ
չի սպանի»:

Աղջկներ կըլնին եալի կ'պոնին. խաղ կէնին. Դաւիթն էլ պիտի
հեռու ի՛նչ, Դաւիթ կանաւ ձիու կշտին, ասաց.

«Յիշեա խէր կենդանի,

Բարձր Աստուածածին,

Խաչ-պատրագին

Վրը իմ աջ թիւին,

Զարկեմ զթուր կէծակին

Կտրի զձին, «Ռսուն գոմշու կաշին,

Ք-Ռսուն գ-ղ գետին,

Թալիմ Մելիքի գլխից. էրթայ

Էրկու ոտաց օրթալըդէն տե՛ս իայ»:

Դաւիթ օր քաշեց զթուրն կէծակին, կրակ թըրը պիրնէն թա-
փաւ. Մելքի մէր ասաց. «Աղջկներ, թողէք ըզեալին, ես կ'տեսնամ
զթուրն-կէծակին, տր ք-նդի տուն Մելքին»:

Դաւիթ էսաց.

«Յիշեա խէր կենդանի,

Մարութայ բարձր Աստուածածին,

Խաչ - պատրագին

Վրը իմ աջ թիւին»:

Կտրեց ձին, կտրեց «Ռսուն գոմշու կաշի, թըլեց Մելքի նէօխ,
Հն-ց էրկու ոտաց արանքէն տե՛ս էլաւ, թըրը նէօխ Հն-ց առեց Սև
ջէ-ր *): Հրեշտակ թեմ տվեց չառջիվ, թէ չէ սև ջէ-ր տըլնէր աշխարհք
կառնէր. Մելիք ասաց. «Դաւիթ, հալայ սաղ եմ»:

*) Հեռաւորութիւնն է ցոյց տալիս:

Թիւր կտրեր էր. էսաց. «Թէ որ Ծաղ ես՝ վեր իլի, նօբաթ քէօնն ի»:
 Վուր վիր էլաւ՝ մէ կտուր գէս չնց, մէ կտուր գէն չնց: Աջա-
 կողմը Դաւիթ գրեց ձիու վերայ պիրեց ժամով-պատարագով թախել
 տվեց. ինչ ձախ կողն էր՝ մնաց էնտեղ անտէր, շըներ գիլեր կերան:

ԳԼԻԻԹ ԵՆ ԽՆԴԻԻԹ ԽԸԹԻՒՆ

Ա.

Խանդէ-թ-խաթէ-ն Խոչայ աղաք.
 Քաւսուն խատ փահլեան
 Տիրադի էկած Խանդէ-թի խամար.
 Տենանք վ-ր մէկին որ կ'հաւնի, առնի
 Մէկին էլ չ'խաւնաւ Խանդիւթ խաթէ-ն:
 Երկու խատ աշըղ ման կ'լով
 Եկան չնցին Խոչայ աղաք.
 Խանդիւթ-խանում կանչեց
 Էն աշըղտիքներուն, տարաւ որ սազ էրին:
 Խ-բ-ր առեց Խանդէ-թի մօտից.
 Ասաց. «Քաւսուն խատ
 Ֆէրըգ-փահլեան ինչի խամար էկած»:
 Խանդիւթն ասաց. «Ամէնն էլ
 Ընծի խամար են եկած,
 Մէկին էլ չըմ խաւնի, չըմ առնի»:
 Ասաց. Խանդիւթ խանում,
 Քէօ լալըղին օր առնես՝
 Տէ՛, Դաւիթն ի, Մհերի տղէն»:
 Ասաց. «Վ-ր տեղն ի»:
 Ասաց. «Սասնայ աղաք»:
 Ասաց. «Ձեզ բօլ փարայ տը տամ,
 Էրթէք Դաւթին քէօվէք ընծի,
 Դաւիթ չե՛ց էստեղ,
 Դաւիթ տեսնամ որ զ'Դաւիթ առնեմ»:
 Աշըղտեր էլան սազ էնելով
 Կն-ցին Սասնայ աղաք.
 Կն-ցին Դաւիթի կուշտ ասին. «Դաւիթ,
 Խանդիւթ-խանում քէօ ումուղն ի»:
 Դաւիթն էսաց. «Ընծի խամար գէովացէք,
 Տեսնենք աղէկ ի, թի վատ ի»:
 Աշըղտեր Դաւթին ասին.

«Էնու սրտակուծ են կ'նմանի պ-մպակ,
 Էնու ծրծեր կ'նմանի պ-մպկի քէօլահի ¹⁾
 Էնու ճակատի լէն, օխտ թիզ ի, մէկ յաքէ, էլ աւելի,
 Էնու աչքեր կ'նմանի չինու ք-սաչի ²⁾»

Դաւիթն ասաց.

«Աշրդտեր, տիւ պ-րով էկի,
 Քանց չ-ռն անարատ ի,
 Գէլու նման ես կատղայ,
 Ք-նց աշխ-վայ ջիւր՝
 Իմ սիրտ զուլալ ³⁾ էր,
 Գ-րնան սելաւի նման,
 Իմ սիրտ պղտորվաւ,
 Դաւիթն էլաւ Քէօռկիկ-Ջալալին հանեց,
 Քէօռկիկ-Ջալալին խեծաւ,
 Ակռաստն (խասաւ) Թ-ճ-ճ *),
 Թաշին էկաւ Կ-դ-դ-դ-դ,
 Կէսօրուան էկաւ Բաճ-դ-դ-դ-դ,
 Տեսաւ օր օխտ գէ-թան գէ-թան կէնէր,
 Նստեր են խաց ուտելու,
 Դաւիթն ասին նստի խաց անուշ էրա,
 Էդ գիւթանքւորներ օխտ աւուր
 Խաց-ջէ-ր պիրիւր ին:
 Դաւիթ չն-ց նստաւ խաց ուտելու,
 Օխտ գիւթնի խաց ու ջէ-ր կերաւ խմաւ,
 Էլաւ օր պիտ էրթէր,
 Օր կէրթէր՝ գէ-թընւորքեր
 Նստան զրուցին. «Օխտ աւուր
 Խաց ջիւր էդ մենակ կերաւ.
 Մեն, ճամխեն, տէ-ն
 Տասին կէսօր իք չնացի,
 Ձէ խաց չի պրծեր ի
 Թէ որ ասենք կօնախ էկե մէկ մարդ
 Ձեն հաւատայ,
 Թ'ասենք գէ-մէշն ի կէրե՝ էլի չեն հաւատայ»,
 Էդ խօսք Դաւիթ լաւ, ասաց
 «Տրդէրք, ինչքամ տեղ պիտի
 Գէ-թան էնէք էդ օխտ օր,

¹⁾ Կծիկ: ²⁾ Յախճապակէ աման: ³⁾ Պարզ, վճիտ:

*) Պատմողի ասելով գտնուում է Մոկաց երկրին կից, դէպի արեւմուտք.

Ասաց. «էդ դ՝շտ պիւլի-րով¹⁾
 Պիտի գիւթան էնինք»:
 Դաւիթ էսաց. «Գիւմշրներ թողէ»:
 Գիւմշրներ թողին:
 Դաւիթ գէ-թնը պալատին²⁾
 Թալեց է-ր ձիու դէօշ,
 Զարկեց գիւթան. մէկ խոզի չափ մնաց:
 Մէկ մարդ ասաց. «Դաւիթ,
 Էդ քէօ հինար չի,
 Էդ քէօ ձիու հէ-նարն ի»:
 Դաւիթ ձիուց վէ էկաւ,
 Գէ-թնի զնջիլ առեց իրան ձեռ.
 Դաւիթ զինք գ-րկեց գէ-թան.
 Գէ-թընւո՞ր ասաց,
 «Տըղայ Դաւիթ որ կասեն
 Աշխըրքի մէջ՝ տէ- ես,
 Վ-ր տեղն որ կերթաս՝
 Քէ- ոտ քարին չ'դիպնե.
 Աստուած քեզի վատ օր շանք չ'տայ»:

Բ.

Դաւիթ ձին խեծաւ քշեց ճ-մբախ.
 Յըրկէ-ն ին-ց Խոչայ-ի-ղաք.
 Համտէօլ էլ դռնապան էր.
 Համտէօլ գտէ-ռ փակեց.
 Փակեց, զԴաւիթ չառեց ներս.
 Դաւիթ էսաց, «Համտէօլ,
 Տէ-ռ բ-ց էրա, ընձի առնես»:
 Համտէօլ էսաց.
 «Խանդէ-թ-խանուս թամբըխիւր ի¹⁾,
 Որ մտնի՝ տէ-ռ մի պան»:
 Ասաց. «Համտէօլ, որ տէ-ռ չես բանայ,
 Քէօ մատ էդ դռան կողէն խան,
 Մէ պաքեմ, իմ սիրտն խովանայ.
 Էս Խանդէ-թի խամար եմ էկեր,
 Էստեղ կ'մնամ, չէօր լէօս կ'պ-ցվի,

¹⁾ Զրջակայքով. ²⁾ Զղթայ:

¹⁾ Պատուիրել է:

Նէր կ'իմ ներս»
 Համտէօլ որ իրան մատ
 Դռան կողքէն խանեց՝
 Դաւիթ թալեց համտէօլի մատ բռնեց.
 Որ քէշեց՝ ոտաց դամարքեր ¹⁾ կըտրաւ էկաւ.
 Համտէօլ էսաց. «Թող, տէ՛ռ պօց էնիմ.
 Տըղաչ-Դաւիթ որ կասեն՝ տէ՛ ես».
 Տէ՛ռ պօց էրաւ, Դաւիթ առեց ներս.
 Ասաց. «Դաւիթ, քօստուն խատ
 Ֆէրրզ-փահլըւան էկած ին,
 Էնունց ձիանք դէօմ ին կապիր իմ,
 Տեղ չունիմ որ քէ՛ ձին կապիմ».
 Ասաց. «Իմ ձին տար քշի գումի մէջ,
 Էնիկ իրան տեղ կ'գտնի.
 Զֆիւռկիկ-ճալալին քշից գէ՛մի մէջ.
 Էն քօստուն ձիու եօնջէն-գորին
 Մօտըքերուց առից,
 Քօստունն էլ ժողվից պիրից
 Դռան քօմակ կաշնան,
 Համտէօլ ինց մուշտուլուղ տարաւ Խանդիւթ-խաթի՛նին,
 Ասաց. «Դաւիթ էկաւ».
 Էն քօստուն խատ Ֆէրրզ փահլըւան խան.
 Պիրին ամէն մէկ մէ քօսաչ գինի լցին,
 Տանք Դաւիթ խմի խարբի,
 Որ զարկինք սպանինք,
 Խանդիւթ-խանում Դաւիթ չառնի,
 Որ Դաւթին չառնի՝ վօր մէկին կառնի, թըղ առնի.
 Քօստուն խատ թուր էլ
 Քօշած ի դրած դօստախանի ²⁾ տակ,
 Որ իլուն թրով զարկեն գԴաւիթ սպանեն,
 Դաւիթ որ կնց՝
 Էդ քօստուն խատ Ֆէրրզ-փահլըւան
 Էդ քօստուն քօսաչ գինին տուին Դաւթին.
 Էդ քօստուն քօսաչ գինին էլ խմաւ,
 Ասաց. «Էս ճնճղի՛կ չեմ,
 Օր ընձի ճէ՛ր կուտէք
 Գինու կարաս ընձի շանց տւէք,

1) Երակները:

2) Սփռոց:

Էրթամ գինի խմեմ համ խաց ուտեմ:
 Մէկ կարաս օխտ տարվան քացախ-դինին
 Դաւթին շանց տվին.
 Անց չլէօխ մտցուց կարասի մէջ.
 Էն մէ կարաս գինին բիրագի խմաւ.
 Էկաւ դատախանի վերայ նստաւ,
 Ասաց. «Համտէօլ, հնա ընձի խամայ խաց պեր»:
 Համտէօլ հնց խաց պիրեց.
 Դաւիթ խաց կէրաւ.
 Խաց կերաւ պրծաւ, դատախան վրցուց,
 Տեսաւ որ ռոսուն թուր
 Դատախանի տակ դրած ին:
 Քոսունն էլ փաթթեց մէ մէկի, ասաց.
 «Համտէօլ, տար քցի իմ ձիու խուրջին,
 Մէկ տարի իմ ձիու խամար նալ կ'էնիմ»:
 Համտէօլ տարաւ գցից խուրջին,
 Էկաւ Դաւթի կուշտ:
 Դաւիթ էսաց. «Համտէօլ,
 Ան Խանդիւթ խաթիւնին ասա
 Այ էստեղ տեսնիմ»:
 Համտէօլ հնց Խանդիւթին էսաց.
 «Դաւիթ կասի թրդ հնց տենամ»:
 Խանդիւթ խանում էսաց.
 «Դաւթին ասա շատ մի վազնա.
 Առաւօտ կերթանք Գիւլրբաղի մէջ,
 Գիւլրբաղի մէջ մէ մէկ կ'տեսնանք»:

Գ.

Մնաց չիւր լէօս պղպաւ.
 Խանդիւթ-խանում էկաւ,
 Արնցին Գիւլրբաղի մէջ.
 Դաւիթ Խանդիւթը երիս պագից,
 Սիրտ չ'ստվացաւ, ճակատն էլ պագից.
 Էլի սիրտ չ'ստվացաւ.
 Երկու ծրծր օրթալը պագից.
 Խանտիւթ խանում մէ իւմրուղ
 Զրկից Դաւթը պերան.
 Իրիք պուտ էրուն Դաւթի պերնէն էկաւ.
 Ասաց. «Տիւ իմ չիրիս պաշիր

Քիւ ջահիլթընը խամար.
 Տիւ իմ ճակատն էլ պաշիր՝
 Քիւ սիրու խամար,
 Ընչի, տիւ «Յաճ Տոգ»
 Ընծի խամար դիլ ¹⁾ իս պերի
 (Օր տիւ իմ էրկու ծրծր օրթալը կ'պագիս)».
 Ասաց. «Խանդիլթ-խանում,
 Խարամ կենայ ընծի, օր ես քեզի չառնիմ,
 Ձեւ Օղան-Տօղան քը խամայ դիլ պիրիմ».
 Թողին էկան ինցին տուն.
 Յըրկուն մութ տվից.
 Դաւիթ էլաւ կտուր կանգնաւ.
 Ասուած կանչից. «Իմ Տէր Ասուած,
 Եան տիւ ձի մախ ²⁾ ըմ տաս,
 Եան կռիւ տաս, Օղան-Տօղան
 Կեան էստեղ, կովինք»
 Աստուած Դաւիթին մախ չ'տվից.
 Նա ինչ կռիւն էր՝ տվից.
 Քնաւ, չիւր լէօս պացվաւ.
 Օղան-Տօղան ղօշում կապին
 Էկան Խոչայ «դքի վերայ.
 Էն «աւսուն խոտ Ֆէրդ֊փահլըւան
 Մէկ մէկին կասին. «Մինք կռիւ չինք էրթայ,
 Էս շուրս տարի, խինգ տարի
 Էստեղ նստիր ինք.
 Մենք խանդիլթի իրիս չինք տեսիր.
 Դաւիթն չէրէկն էկաւ,
 Կնաց Դիւր-բաղը մէջ,
 Խանդիլթն տեսաւ. Խանդիլթի խետ քէֆ էրաց
 Թըղ Դաւիթն էրթայ
 Օղան-Տօղանի խետ կռիւ էնի».
 Դաւիթ լսաւ էդ խօսք, ասաց.
 «Կը՛ռըշմալ ³⁾, 'իս վուր կռիւ ուզիր իմ՝
 Իմ ջանը խամար իմ ուզիր.
 Աստուած կռիւ ինծի ի տվիր.
 Ձեզի չեմ ասի, որ կնացէք կռիւ».
 Դաւիթ Խանդիլթին էսաց.
 Էլի իմ շուրիւր լըւ-յ».

) Դերիւ 2) Մահ 3) Հայհոյանք է.

Պատարագ մատուցել տվից,
 Իւր օրէնքն առից,
 Ձին խեծաւ չնաց,
 Ասաց. «Խանդիւթ-խանու՛մ,
 Ես որ կէրթամ կռիւ,
 Իրիք օր որ կը լըմանայ՝
 Իմ ք-մկէն կու չ-ս.
 Թէ որ սպանվայ՝ խաչ պատրագին
 Գէօ մի թւի վերայ կապած ի.
 Էն խաչով ընձի կ'ճանչնաս,
 Կ'պիրիս ժ-մով —պատարագով
 Ընձը կ'վերցիս.
 Թէ որ սաղ մնացի՝
 Կու չ-ս մէ մէկ կ'տեսնանք»:
 Դաւիթ ձին խեծաւ չնաց կռիւ.
 Մէկ օր շատ դօշու՛մ սպանից.
 Խաչ-պատրագին մոռցաւ,
 Խաչ-պատրագու անուն չ'տվից,
 Ձ-խ թիւի վերայ իրիշկաց.
 Որ ձ-խ թիւին իրիշկաց՝
 Օղան-Տօղան ք-մ-նդ ¹⁾ թալից, Դաւիթ պռնից.
 Պերին տախտակ ծակին,
 Դաւթը չլէօխ մէջէն տի-ս խանին.
 Օղան-Տօղան, էրկունսն թագաւոր ին,
 Նստան Դաւթի թիւքերու վերայ,
 Կիր ու խում էրին.

Դ.

Խ-բար վ-ր տեղանց տանք.—
 Սասնայ.
 Ձէօնէօվ-Յէօվան աստղ կ'ճանչնէր:
 Յըրկուն մութ էտու.
 Ձէնէօվ Յէօվան էլաւ տի-ռ.
 Իրիշկից, Դաւթի աստղ տեսաւ,—
 Նվազ էր, խիւանդ էր.
 Կնկան ասաց. «Ջիրին-Անախուն Գիւհար.

¹⁾ Փոկ (շիկափոկ պարան):

Իլի Մրազ ¹⁾ ձին տիւս խան,
 Դաւթի նեղ տեղ ի ինկիր.
 Շան Դաւթի լէշին ²⁾ կ'խասնինք,
 Շան նաշին ³⁾ կ'խասնին:
 Զիրին-Անախուն-Գիւհար ասաց
 «Ձենէօվ-Յէօվան, Դաւթ մտիր ի
 Խանդիւթի ծոց.
 Տիւքի խամար կը բնիս
 Դաւթի խամար էրազ կ'տեսնաս:
 Խաբեց զՁենէօվ Յէօվան.
 Ձենէօվ-Յէօվան էկաւ հաւ-
 Կէս քիշերօվան մէկ էլ տիւս էլաւ.
 Իրիշկեց Դաւթի աստղին. նվազիր էր,
 Ասաց. «Զիրին Անախուն Գիւհար,
 Իլի Մրազ ձին տիւս խան.
 Շան Դաւթի լէշին կ'խասնիմ.
 Շան նաշին կ'խասնիմ,
 Դաւթ նեղ տեղ ինկիր է,
 Էլի կնիկ Ձենէօվ-Յէօվանի խետ կռօվաւ.
 Ասաց. «Տիւ չ'թողիր էս օր քնի.
 Դաւթ մտիր ի Խանտիւթի ծոց,
 Քէֆ կանի, տիւ Դաւթի խամար էրազ կ'տեսնաս.
 Էլի Ձենէօվ-Յէօվան ֆնաց հաւ:
 Աքլէօրականչին էր. Ձենէօվ-Յէօվան
 Տիւս էլաւ մէկ էլ.
 Իրիշկեց Դաւթի աստղին.
 Քիչ ի մնացիր՝ օր աստղ մեռնի:
 Ձենէօվ-Յէօվան կնկան էսաց.
 «Էլի Մրազ ձին խան տիւս.
 Կնիկ չէլաւ:
 Մէկ լնգի ⁴⁾ զարկից,
 Մէկ կողաշար կոտորից.
 Ձենէօվ-Յէօվան զինք ֆնաց
 զՄրազ ձին տիւս էլաւ.
 Ասաց. «Մուրատ Աստուած. Մրազ ձին,
 Յիփ ընծի կ'խասցիս Թուան Դաւթին»:
 Հսաց. «Ձենք ցիրիկուն:

¹⁾ Զիւռ անունն է: ²⁾ Դիակ: ³⁾ Դագաղ:

⁴⁾ Աքացի:

Ասաց. «պերանդ կուտրէր.
 2-նք չըրկուն տըղը լէշին խասնիմ, թը նաշին».
 Մուրադ Աստուած. Մրազ ձին
 «Յիփ ընձի կ'խասցիս Թուան-Դաւթին».
 Ասաց. «Ձէնէօվ-Յէօվան,
 Տիւ կարնս իմ ք-մակ պախիս.
 Քի տը տամ արեգական դէմ ք-իլ ¹⁾ կէնիմ».
 Ասաց. «ընձի կ'տամ քու փուրի տակ».
 Ասաց. «կ'բիրիմ քեզի կ'տամ գետին,
 Կերթաս չանդէ-նդ».
 Ասաց. «կըլնիմ քի-ամակ».
 Ասաց. «ըլի խեծի».
 Ձէնէօվ-Յէօվան զձին խեծաւ.
 Վըրցուց տվից արեգական դէմ.
 Զինք տվից ի-ր փուրի տակ.
 Պիրից որ տէր գետին՝
 Զինք էլաւ ձիու ամակ.
 Ձէնէօվ Յէօվան մէ կէօխ զձին թողից
 Օխտ աւուր ճամբախ մնաց.
 Ասաց «Դաւիթ, Դաւիթ, բերանդ կուտրէր,
 Խաչ-պատրագին մտախան իս էրիր».
 Խրօխպօր ձէն օր առից ճանաչից, ասաց.
 «Յիշեամ խէր կենդանի,
 Մարութացի բանձր Ասուարածին,
 Խաչ-պատրագին
 Վեր իմ աջ թւին».
 Դաւիթ վուր զօրեց՝ տախտակ ճղվաւ.
 Դաւիթ տի-ս էլաւ.
 Օղան-Տօղան կապաւ դրից էնտեզ,
 Զինք մէ կնարէ, ¹⁾ Ձէնէօվ-Յէօվան մէ կնարէ,
 Էդ լօշուս բիրադը ջ-րտին.
 Էկան մէ տեղ, մէ մէկ ճանչցան.
 Դաւիթ Ձէնէօվ-Յէօվանին ասաց.
 «Մողեաթ կաց, օր Օղան-Տօղան չ'փախչին.
 'Իս կերթամ ջրի վերայ կ'լվացվիմ,
 Կ'գառնամ կ'կամ կ'երթանք».

¹⁾ Մոխիր:

Թ Լ Ո Ւ Ա Տ Դ Ա Ի Ի Թ

ԴԸԻԻԹ ԵՒ ՊԶՏԻԿ ՄՀԵՐ

Ա.

աւիթ չնաց ջրի վերայ.

Օղան-Տօղան էրուր գէպան.

Չէնէօվ-Յէօվան էրկսին էլ սպանեց.

Դաւիթն էկաւ լսլօլսպօր խետ կռվաւ.

Ասաց. «Ընչի սպանիր Օղան-Տօղանին.

Պիտի դիլ տանի Խանդիւթ-խաթինէն.

Դաւիթ իրիշկից, օր Խանդիւթն էկաւ.

Դաւիթ ցխրօխպէրն էսաց.

«Էդ ձիաւոր օր կուչի՝ Խանդիւթն ի

Տիւ էստեղ նստի. ես կերթամ

Խանդիւթի խետ մէ գիւլաշ կ'մտնիմ.

Նուրէն տիւ կիւս կէրթանք».

Չէնէօվ-Յէօվան նստաւ.

Դաւիթ չնաց Խանդիւթի չառջեւ.

Կանչեց Խանդիւթին.

«Էն մարդ, վուր տիւ չիտիւ կան կուչիւս՝

Էս օր իրիք օր կաշ՝ ընծի զուրբան իմ էրէ.

Խանդիւթ-խաթուն էսաց.

«Խարիր քի նման, էրկու խարիր իմ նման

Էն մարդուն զուրբան ըլնին».

Էրկուս ձիուց վէ էկան.

Մտան գիւլաշ.

Դաւիթ Խանդիւթի ծիծ բռնեց մեց.

Իրիք պուտ էրուն մօտէն էկաւ.

Ասաց. «Թող. Դաւիթ որ կասին՝
 Տիւ ես». զԴաւիթ ճանաչից.
 Կանչին, Ձէնով-Յէօվանն էլ էկաւ.
 Դաւիթ էսաց Խանդիւթ-խաթիւնին,
 «Խանդիւթ խանրմ,
 Խրօխպէրս մենձ մարդ ի,
 Թըղ յառէջ քէլի.
 Էս էլ էնու քամկէն կ'ք-լիմ,
 Տիւ էլ իմ քամկէն քէլի.
 Իրիքով կերթանք ձեր տուն».
 Իրիքով էլան ճամբախ, կ'նացին.
 Կն-ցին Խոյալ քղաքին մօտացան.
 Խանդիւթ-խաթիւն մէ զանգի
 Տըւից ձիուն յանց կացաւ.
 Դաւիթ, Ձէնէօվ Յէօվան յետ մնացին.
 Դաւիթ Ձէնէօվ-Յէօվանին էսաց.
 «Էլ մենք Խոյալ քղաք չենք էրթաց,
 Մեզի մենձ ամօթանք ի,
 Մէ աղջիկ էլ զմեզի ճամբախ թողից,
 Զինք յանց-կացաւ չն-ց.
 Ես էնու չիմ առնի».
 Էլան ճամբախ բռնին.
 Դըբալ Սասուն կուչն.
 Համտէօլ խաբար տարաւ Խանդիւթին,
 Ասաց. «Դաւիթ կն-ց».
 Խանտիւթ խաթիւն էլաւ
 Քեամկէն վազից, կանչից Դաւիթին.
 Դաւիթ չկանաւ.
 Ասու սէր տվից. էսաց.
 «Աստուած սիրիս՝ մի էրթաց».
 Որ Ասու անուն տվից՝ Դաւիթ կանաւ.
 Խանդիւթ-խանուան էկաւ.
 Էսաց. «Դաւիթ, մէ էրթաց.
 Էրթանք տուն, պսակվին».
 Մալ կալ, դէօվլաթ կալ, կառնինք կէրթան».
 Դաւիթն ասաց.
 «Տիւ ընձի մենձ ամօթանք իս տըլի
 Էլ 'ես էն քղաք չիմ մըտնը.
 Քէֆդ կուզի՝ էրի էրթանք.

Քէֆդ չի ուզի՝ չեմ դարձի կնք քէօ տուն»
 Չարին կորաւ. Դաւիթ խիտ էկաւ.
 Կնքին Սասուն.
 Եօթ օր, եօթ գիշեր խարսնիս էլաւ.
 Խարսնիս որ պրծաւ՝
 Մէկ տարի Դաւիթ Խանդիւթ մէկ տեղ չնան.
 Որ տարին թըմըմաւ՝
 Խանդիւթի ոտ ծանդը էլաւ.
 Դաւիթ տեսաւ, որ Խանդիւթ
 Չկարայ տուն կառավարի, ոտ ծանդը ի,
 Դաւիթ Խանդիւթին էսաց.
 «Տերթամ Գիւրջսան էրկիր
 Մէ, գիւրջի օղլուշաղ պիրիմ
 Քեզի ճառաչութեն էնի,
 Տիւ կէր, խմի քեզի քէֆ էլաւ».
 Պէրից մէկ ոսկի բարձնդ
 Տվից Խանդիւթին Դաւիթ.
 Ասաց. «Թէ, որ աղջիկ էլաւ՝
 Էդ բարձնդ կ'ճախէք կուտէք.
 Թէ, որ աղաջ էլաւ՝
 Ոսկէ կաշաւ կ'կարիս էնու թիւի վերայ,
 Կ'ճամբիւս կու չն իմ գէմ.
 Սրիթան-Չըմուչ իմ խեւ տիւշման ի.
 Կ'կն իմ ճամբաւս կրկարի».
 Դաւիթ Կնք Գիւրջստան էրկիր.

Բ.

Ին ամիս, ին օր, ին սնտի, ին տեղիկայ
 Որ թիւմըմաւ՝ Աստուած տվից
 Խանդիւթին մէ, աղաջ էլաւ.
 Տարան մկրտին, անուն դրին

ՊՐՋՏԻ ՄՆԵՐ

Աշխարհի աղէ՛ տարի կը մընծանէր,
 Ըմա Մհեր օրէ կ'մընծանէր.
 Տարին որ թիւմաւ՝
 Մհեր կերթէր ճան խաղ կէնէր.
 Էրէսէ՛ Մհերին բին կ'կանչին.
 Մհեր Կնք մօրն ասաց.

«Ընչի՞ բիրադը ընձի բիճ կ'կանչին»:
 Մէր չասաց թէ քիւ խէր
 Կ'ն-ցիր ի Գիւրջստան էրկիր:
 Կ'ն-ց մէ պառվու մօտէն խ-բար առից:
 Ըսաց. «Պառաւ, ընձը խէր չունիմ,
 Էրէխէ՛ բիրադը ընձի բիճ կ'կանչին»:
 Ըսաց. «Քէ- խէր Դաւիթն ի.
 Կ'ն-ցիր ի Գիւրջստան էրկիր.
 Մէկ գէ-րջու չընիկ կ'պիրի
 Որ քէ- մօր ճառաչի-
 Մէկ օսկէ կաքաւ էլ տվիր ի քէ- մօր,
 Որ ընձի տղայ կըլնի՝ օսկի կաքաւ
 Կ'կարիս էնու արխալըղը վերայ,
 Կ'ճամխիս կ'չ-յ իմ չառջիւ.
 Սըլթան Չըմուչ իմ խետ տէ-շման ի»:
 Պառաւ որ Մհերին էսաց՝
 Մհեր չն-ց մօր կուշտ, ասաց.
 «Որ իմ խէր չն-ցիր ի Գիւրջստան էրկիր,
 Իս պիտ էրթամ իմ խօր չէռջիւ»:
 Մէրն էլ պիրից օսկէ կաքաւ
 Կարից Մհերի թիվի վերայ,
 Գիւրջստան էրկրի ճամբախ
 Ջանց տվից, Մհեր չն-ց:

Գ.

Խ-բար տանք Դաւիթի մօտէն:
 Դաւիթ Գէ-րջստան էրկրէն էկաւ.
 Մէ խօրօտ նաղանի,
 Հօրի-փարի պիրից.
 Էկաւ կէս ճամխին Սըլթան-Չըմուչ
 Էկաւ ճամբախ կտրից,
 Դաւիթին ասաց. «Պրտի չ-ս կռվինք»:
 Դաւիթ էսաց. «Իմ ձեռ օղլուշաղ կայ.
 Ես կերթամ, խաչ-պատրապին
 Ըրհադ մնայ. ութ օր թըմըմի՝
 Էս չ-մ քիւ խետ կռիւ էնիմ»:
 Ճամբախ տվից, Դաւիթն էկաւ:
 Մհերն էլ չն-ց Դաւիթի չառջիւ:

Մհեր իրիշկեց, տեհաւ որ
 Մէ խալվիւր մարդ մէ խօրօտ կնիկ
 Առիւր ի իրան ձիու թոր, կուկիւն
 Կանչեց, «է, խալվիւր,
 Տիւ խալվիւր մարդ,
 Էդ ջահէլ օղլուշադ
 Քէօ լայրդին ի, որ առիւր իս
 Քէօ թոր, կ'տանիս»:
 Էնդեկս Դաւիթ ի սիրտ էլաւ,
 Ասաց. «Էսքուն ծով իմ մտիր,
 Իմ ձիու ճանիր չի թացվիր.
 Էսքուն գիտ իմ ընցիր,
 Իմ ձիու նալիր չի թացվիր.
 Մըկայ մէ սլաւ առու իմ տեհիր,
 Կսւզը որ ընծի խեղդը,
 Չի թողի օ Ես ընցնիմ,
 Մհեր էսաց. զիւվայ տիւ
 Թաղաւորի խետ կոխ իս էրիր.
 Մարդ քեզի չի գորիր,
 Դիւվայ սլաւ առուն իս իմ,
 Չիուց վէ էլի, իս տիւ մտնենք զիւլաշ»:
 Չիուց վէ էկաւ, Դաւիթ Մհեր մտան զիւլաշ.
 Մտան գիւլաշ, Մհեր Դաւթին տվից գետին.
 Դանակ խանից որ զԴաւիթ զինէր.
 Դաւիթն էսաց. «Ա՛յ տղայ
 Տիւ ընծի կ'սպանիս.
 Ախրը ընծի տղայ ունիմ
 Իմ տղէն կը կիւ քեզ կ'մորթի»:
 Ասաց. «Քէօ տղէն իմն ի».
 Ասաց. «Իմ տղէն էն ի,
 Օսկէ կառաւ էնու թիվի վերայ ի»:
 Որ էցկուն էսաց՝ Մհեր խօր ճանչցաւ
 Ասաց. «Տիւ Դաւիթն իս»
 Ասաց. «Խա, Ես Դաւիթն իմ.
 Ասաց. «Ես էլ Մհերն իմ, քէօ տղէն իմ,
 Օսկէ կառաւ էլ իմ թիվի վերայ ի.
 Դաւթին թողից, էլաւ.
 Մհերին անիծից, էսաց.
 «Մո'հեր, անմահ մնաս աշխրը մէջ»:

Անպրտուղ մնաւ:
 Որ անըծից՝ էն սհաթին
 Պտուղ մէջքէն տարան:
 Մհեր ըռկաւ,
 Կ'նաց Խոյ, Քեռի-Թորոսի տուն:

Դ.

Դաւիթ գէն կնիկ առից էկաւ Սասուն,
 Իրան տուն, Խանդի-թէ կուշտ:
 Էրթիւմ էր կերի, որ եօթ օր թիմէր:
 Էրթէր Սըլթան-Չմուշկի խետ կռիւ էնէր:
 Իրան էրթում մոռացաւ:
 Եօթ օր կրնաց եօթ ուսրի
 Նուր միտն էկաւ:
 Խանդի-թին էսաց. «Էլի, մէ պղինձ
 Ջիւր տաքացրցու, իս պիտի լողանամ
 Էրթամ Սըլթան-Չմուշկի խետ կռիւմ:
 Խանդի-թ խանում էլաւ
 Մէ պղինձ ջիւր տաքացրցիւց:
 Խանդի-թին էսաց.
 «Իս իմ շուրի կ'սանիմ կ'ըղանամ,
 Համայ ինչ տեսնիս՝ ընձի չասիս»:
 Չուրի խանից.
 Խանդի-թ խանըմ ջիւր լցրից
 Դաւիթ վերայ, Դաւիթ լէօղացաւ:
 Խանդի-թ-խանըմ էսաց.
 Դաւիթ, էդ ինչ դամար ի
 Քիւ «մկի վերայ սեացիր»:
 Դաւիթ էսաց. «Քերանդ կոտրւր, Խանդի-թ-խանի,
 Քեզի ասի, ինչ կ'տեսնաս՝ մ'սի:
 Օր էրթամ կռիւ՝ ընձի կ'սպանին»:
 Էլաւ նաց Դաւիթ.
 Կնաց Սըլթան Չմուշկի կռիւ:
 Չիւր ճաշէն կռիւ կէնէր,
 Ճաշին կ'փախնէր մտնէր ջրի մէջ:
 Մէկ պառաւ բուսում պախից,
 Գիւթնը խուփ իրի,
 Կ'նաց կարմունջը վերայ:

Դաւիթ օր մտաւ ջրի մէջ,
 Պառաւ կարմունջից գիւթնի խուփ
 Զարկեց Դաւթին,
 Դաւիթ ջիւրի մէջ սպանից,
 Դաւիթ օր բէօռաց,
 Ինու ձէն ին-ց Խոյսայ «ղա»,
 Մհեր իրան խօր ձէն լսաւ.
 Ճանանչից իրան խօր ձէն,
 Քեռի Թորոսին էսաց
 «Էլէ» էրթանք», իմ խէր ին-ցիր ի
 Սըլթան-Զըմուշի կռիւ.
 Իմ խէր սպանին».
 Էօռաց, ձէն էկաւ ըստելս.
 Խինձ քեռիք իրու խետ առից
 Էկան ին-ցին Սըլթան-Զմուշկի կռիւ
 Մտան Սըլթան-Զմուշկի «ղաք»,
 Մհեր քեռի-Թորոսին էսաց.
 «Քեռի Թորոս, Սըլթան Զմուշկ
 Մէ օյին բազ մարդ ի.
 Կատու կընը, թագը կընը, օյսար կընը,
 Մէկ օյինբազ մարդ ի.
 Ամա որ կ'մտնինք «ղաք»,
 Ոչխար ընը, կատու ընը, ինչ որ ընի,
 Սպանէք, մը թըղնէք».
 Մտան «ղաք.
 Ինչ կայ չկայ՝ բերողը սպանին.
 Սըլթան-Զըմուշկ զինք էրաւ մէ կատու.
 Կն-ց մնիրի կէօխ, նստաւ էնտեղը,
 Մհեր տեսաւ ասաց.
 «Քեռի Թորոս, Սըլթան Զմուշկ
 Մէ կատու ելիր ի, ին-ցիր
 Մընիրի կէօխ նստիր ի».
 Մհեր նետ-անեղ եզարկ,
 Սըլթան-Զմուշկ սպանից.
 Էլաւ իրա խօր ջ-մդակ իբարձ
 Տարաւ Սասուն,
 Փամով պատարապով վըրցուց:

Ե.

Թողից չնաց Խոչայ «ղաք»
 Քեռի Թուրուսի տուն.
 Ամէն օր կերթին ավ-ղուշ.
 Վէրը վուխար կ'սպանին կ'պերին տուն,
 Կուտին, Մհերին չեն ի տաչ.
 Օրերուց մէկ օր էլի չնցին ավ-ղուշ.
 Էկան դշտի մէջ.
 Մհեր էսաց. «Քեռի Թուրուս,
 Պըտի չէք ըստեղ տըրնկէօզայ խաղ էնինք.
 Մհեր ձեռ տուից մէ դաւմի ծառ կոռից.
 Ծառի չլէօխ առից գետին.
 Ասաց. «Քեռի Թուրուս,
 Տիւ խինէ ախպերով չ'աղէք
 Ծառի չլխին նստէք,
 Իս էլ քէօք կ'պախիմ»:
 Քեռիք խինդն էլ չնացին
 Ծառի չըլխու վերայ նստան.
 Մհերն էլ քէօքի վերայ նստաւ.
 Մհեր որ զծառ թողից,
 Ծառ զքեռիք խինդն էլ թալից,
 Խինդն էլ մեռան.
 Զին՝ թողից էկաւ Սասուն.
 Կնաց խրօխպօր (Ձէնէօվ-Յէօվանը) տուն.
 Մհեր մնաց Ձէնէօվ-Յէօվանը տուն
 Մէկ իրիք-չուրս տարի մնաց,
 Ձէնէօվ-Յէօվանը կնիկ.
 Անուն Ջիրին-Անախուհ-Քիւ-Հար -
 Այս ցից Մհերին, Մհերին էսաց
 «Կս իմ խետ չլէօխ մէկ էնիս»
 Ինչ որ էսաց, չըլէօխ մէկ չարաւ,
 Էլաւ ջիւր տաքացըցուց,
 Իրան չլէօխ լըւ-ց,
 Մհերին խաբից, էսաց.
 «Էրի ջիւր լցու իմ չլխիւ վերայ»:
 Մհեր չնց ջիւր լըցի-ց
 Էնու չըլխիւ վերայ,
 Ասաց. «Էրի իմ խետ չլէօխ մէկ արա»:

Մհեր չ'նաց:
 Ձիրին Անախուհ Գիւհար էլաւ
 Իրան մազիր փիտից,
 Իրան շուրիր ճրղըրտից:
 Ձէնէօվ-Յէօվան էկաւ, չնչն էսաց,
 «Ընչի քիւ շուրիր ճրղըրտիր իս,
 Քիւ մազիր աշիր իս»
 Ինտեղ էսաց (սութ ասաց).
 «Մհեր ձեռ Կըցի ընծի.
 Ես էլ ձեռ չըմ իտաց
 Զօրովայ ¹⁾ ձեռ թալից
 Իմ եախէն ճրղըրտից,
 Իմ մազիր աշից պոկից»:
 Ձէնէօվ Յէօվան էլաւ
 Մհերի վերայ գիւռ փակից.
 Մհերն էսաց. «Տիւր սլաց էրա»:
 Ձէնէօվ-Յէօվան էսաց.
 «Քեզի չեմ պս խի, իմ տնէն գիւս ըլի չն»:
 Մհերն ասաց. «Խրօխսկէր,
 Քէօ կնիկ քեզի խաբիւ ի.
 Իս քիւ կնկն ձեռ չիմ կցիր ի.
 Քիւ կնիկ ընծի խամար
 Քնց լիւսն արեգակն ի.
 Քնց Թըռլան-Դաւթի գերեզման ի.
 Իս քիւ կնկն չեմ մօտացիր ի, սուտ կասի»:
 Մհեր թողեց չնց խօր գերեզմնի վերայ.
 Նստաւ լաց էլաւ.
 Էնքան լաց էլաւ, Ասուած կանչից.
 Դաւթ ձէն տվաւ, Մհերին էսաց.
 «Ընչի խամար լաց կըլնիս»:
 Ասաց. «Սասնայ միւլքից ընծի տիւս էրա՞»:
 Ասաց. «Որթի, թափիր մազն ի կլիւն»,
 Փախիր ի ամօթն յերեսաց.
 Իզին չ'կաց, որ տիւս ըլնիմ,
 Ասուած հրամանի չի տաց.
 Կն Վնչ ռազիր ¹⁾
 Ակապիու աբ կաց.

¹⁾ Բանութեամբ:

¹⁾ Ռազ աչգի, պատմողը տեսել է, ահագին բլուր է.

Մըտը էն հըրը մէջ
 Քէօ խացն թխված ի.
 Քէօ կերակուրն էլ էփուած ի.
 Ձիւր Քրիստոսը չ-լստեան,—
 Որ Քրիստոս կ-չ,
 Լուսըղէն աթուի վերայ նստի,
 Աղար-մեղաւուր մէ մէկուց ջըկի՝
 Էն օր դիւ տիւս կըլնիս:
 Կն-ց մտաւ Ակռափու հըր:
 Տարի մէ անգամ էլ էնու ձիու շեռ
 Քարից դիւս չտաց:

ԲՆԵԼՈՒ 193
X
10 II—

ԳԻՆՆ Է 30 ԿՈՊ.